

SIAMO DI NUOVO INSIEME

NR. 121-122 • SERIE NOUĂ • IULIE - SEPTEMBRIE 2023
REVISTA ASOCIAȚIEI ITALIENILOR DIN ROMÂNIA - RO.AS.IT.
FONDATĂ ÎN 2007 - ISSN 1843-2085 - REVISTĂ EDITATĂ DE ASOCIAȚIA ITALIENILOR DIN ROMÂNIA - RO.AS.IT.
CU SPRIJINUL FINANCIAR AL GUVERNULUI ROMÂNIEI, PRIN DEPARTAMENTUL PENTRU RELĂȚII INTERNETICE

30 ani de activitate

2023 fiind un aniversar pentru noi, am considerat că a scrie despre activitatea desfășurată în cei 30 de ani lăsați în spate este o datorie, chiar cu riscul de a plictisi pe cititorul revistei noastre. Am constatat că este și o necesitate să scoatem în evidență cele mai im-

portante realizări ale asociației pe care o reprezentăm, RO.AS.IT. De ce? Pentru că este adesea ignorată și chiar se aud voci care spun că istoria comunității italiene din țara noastră s-ar pierde. Și atunci răspunsul meu este acela de a vă trimite înapoi, la lectura materialelor publicate în anii de intensă activitate editorială (cărți, reviste, broșuri, albume etc.). Un exemplu este chiar revista noastră, care a sărbătorit și ea un număr important de apariții (peste 120) sau site-ul www.roasit.ro, care oferă imaginea a tot ceea ce s-a făcut pe această linie de păstrare a istoriei noastre, a revitalizării identității noastre italiene, estompată de timp sau de integrarea noilor italieni, a celor care ni s-au alăturat în toate demersurile pe care le punem în practică. Deci nu mă laud atunci când spun că este greu să rezum ce s-a făcut în toți acești ani în câteva rânduri de editorial și rog cititorii să aibă îngăduință dacă mă repet.

Doresc și trebuie să amintesc, pentru că este important datorită numărului mare de solicitări, că am reușit să reintroducem studiul limbii materne după 50 de ani, am fundamentat un statut în baza căruia ne desfășurăm activitatea, am conturat o bază materială care ne dă posibilitatea să ne desfășurăm unele

30 anni di attività

Poiché il 2023 è un anno anniversario per noi, abbiamo ritenuto che fosse un nostro dovere raccontare i 30 anni di attività che ci siamo lasciati alle spalle, anche con il rischio di annoiare il lettore della nostra rivista. Ho anche ritenuto necessario evidenziare i risultati

ottenuti dalla RO.AS.IT., l'associazione che rappresento. Perché? Perché spesso è ignorata e si sentono addirittura voci che dicono che la storia della comunità italiana nel nostro Paese si stia perdendo. E allora la mia risposta è rimandarvi alla lettura dei materiali pubblicati in tutti gli anni di intensa attività editoriale (libri, riviste, opuscoli, album, ecc.). Un esempio è proprio la nostra rivista, che ha anche raggiunto un importante numero di apparizioni (oltre 120) o il sito web www.roasit.ro, che offre un'immagine di tutto ciò che è stato fatto per preservare la nostra storia, per restituire vitalità alla nostra identità italiana, sbiadita dal tempo o dall'integrazione dei nuovi italiani, che ci hanno affiancato in tutte le imprese che abbiamo messo in pratica. Non mi vanto quindi quando dico che è difficile riassumere nelle poche righe di questo editoriale quanto è stato fatto in tutti questi anni, e chiedo ai lettori di avere pazienza se mi ripeto.

Voglio e devo ricordare, perché è importante visto il gran numero di richieste, che siamo riusciti a reintrodurre lo studio della lingua materna dopo 50 anni, abbiamo fondato uno statuto in base al quale svolgiamo la nostra attività, abbiamo delineato una base materiale che ci dà la possibilità di realizzare alcune delle nostre attività «a casa», abbiamo consolidato e mantenuto il

dintre activitățile la noi „acasă”, am consolidat și menținut legătura cu țara mamă, ne-am făcut cunoscuți în Europa și în lume, am organizat tineretul minorității italiene, am inspirat prin activitățile noastre curajul de a-și declara și asuma identitatea italiană multor persoane, unele alăturându-ni-se, am revigorat tradițiile comunității, am asigurat un cadru educațional pentru studiul minorității italiene. Toate aceste lucruri, chiar dacă nu se văd, reprezintă încununarea eforturilor întregii comunități. Este adevărat, sunt multe de povestit în aceste vremuri de restriște, dar important este să ne menținem unitatea în ciuda încercărilor de destabilizare.

Numele numeroaselor personalități și familii italiene care și-au adus contribuția la dezvoltarea României, în toate sectoarele de activitate, de la construcții, la arte și știință, care au ridicat, deci, prin ceea ce au creat în decursul anilor, valoarea comunității italiene, lăsând urme adânci în societatea românească, sunt nume a căror memorie nu trebuie ignorată, ci omagiată.

A șterge sau a ignora peste un veac de contribuții, de prezență în spațiul românesc reprezintă un act de nedreptate față de toți membrii noștri, activi sau mai puțin activi, cei care și-au asumat identitatea chiar din primii ani de la câștigarea libertății și a drepturilor recunoscute de Statul Român, dar și față de toți italienii care ne prețuiesc pentru ceea ce facem.

Iar acelor indivizi ai societății românești care nu admit, nu recunosc realizările noastre, le răspund cu invitația de a ne vizita sau de a participa la activitățile noastre.

Până la numărul următor, vă doresc numai bine!

de
Andi-Gabriel
Grosaru

traduzione
Clara Mitola

legame con la madrepatria, ci siamo fatti conoscere in Europa e nel mondo, abbiamo organizzato la gioventù della minoranza italiana, attraverso la nostra attività abbiamo ispirato il coraggio di dichiarare e farsi carico della propria identità italiana in molte persone, alcune delle quali si sono unite a noi, abbiamo rinvigorito le tradizioni della comunità, abbiamo fornito un quadro educativo per lo studio della minoranza italiana. Tutto questo, seppure invisibile, rappresenta il coronamento degli sforzi compiuti dall'intera comunità. È vero, c'è tanto da raccontare in questi tempi difficili, ma l'importante è mantenerci uniti nonostante i tentativi di destabilizzazione.

I nomi delle numerose personalità e famiglie italiane che hanno contribuito allo sviluppo della Romania in tutti gli ambiti, dall'edilizia, alle arti e alle scienze, che hanno elevato, quindi, attraverso ciò che hanno creato negli anni, il valore della comunità italiana, lasciando tracce profonde nella società romana, sono nomi la cui memoria non va ignorata, ma onorata.

Cancellare o ignorare oltre un secolo di contributi, di presenza nello spazio romeno costituisce un atto di ingiustizia nei confronti di tutti i nostri membri, attivi o meno attivi, che hanno assunto la propria identità fin dai primi anni dopo l'ottenimento della libertà e dei diritti riconosciuti dallo Stato Romano, ma anche nei confronti di tutti gli italiani che ci stimano per ciò che facciamo.

E a quegli individui della società romana che non ammettono, non riconoscono i nostri risultati, rispondendo con l'invito di venirci a trovare o di partecipare alle nostre attività.

Fino al prossimo numero, vi auguro tutto il meglio!

CÂTEVA GÂNDURI

IULIE-SEPTEMBRIE

SIAMO DI NUOVO INSIEME

FONDATA ÎN 2007

NR. 121-122 · SERIE NOUĂ
IULIE - SEPTEMBRIE
2023

ISSN 1843 - 2085

Revistă editată de
Asociația Italianilor din
România - RO.AS.IT.
cu sprijinul financiar al
Guvernului României, prin
Departamentul pentru Relații
Interetnice

Membri fondatori

Mircea Grosaru

Ioana Grosaru

Director

Ioana Grosaru

Senior editor

Modesto Gino Ferrarini

Redactor-șef

Olivia Simion

Redactori

Clara Mitola

Mihaela Profiriu Mateescu

Antonio Rizzo

Design & producție
squaremedia.ro

Răspunderea pentru conținutul
articolelor aparține exclusiv autorilor.

© 2023 Asociația Italianilor din România
- RO.AS.IT. © Nicio parte din această
publicație nu poate fi reprodusă sau
transmisă în niciun mod, sub nicio
formă, fără consimțământul scris al
deținătorilor de copyright.

Asociația Italianilor
din România - RO.AS.IT.
asociație cu statut de utilitate publică
Str. I.L. Caragiale nr. 24
020045 București
Tel.: +4 0372 772 459
Fax: +4 021 313 3064
secretariat@roasit.ro

www.roasit.ro

foto: RO.AS.IT.

ACTUALITATE / ATTUALITÀ

- 04 | RO.AS.IT. la 30 de ani de activitate · RO.AS.IT. dopo 30 anni di attività
- 09 | RO.AS.IT. la Suceava · La RO.AS.IT. a Suceava
- 12 | Din nou la ProEtnica · Di nuovo a ProEtnica
- 13 | Intervista a Laura Napolitano, direttrice dell'Istituto Italiano di Cultura di Bucarest · Interviu cu Laura Napolitano, directoarea Institutului Italian de Cultură din București

foto: Vyacheslav Argensberg / commons.wikimedia.org

CULTURĂ / CULTURA

- 16 | Un figlio dall'Italia. La storia sconosciuta di Alexandru Averescu e di sua moglie Clotilde (I) · Un fiu din Italia. Povestea necunoscută a lui Alexandru Averescu și a soției sale Clotilde (I)
- 19 | Călătorii literare în Țara Frumuseții (IX). Gheorghe Asachi la izvoarele latinității · Viaggi letterari nel paese della Bellezza (IX). Gheorghe Asachi alle origini della latinità
- 22 | Sogni e bisogni · Visuri și nevoi
- 24 | Dialoghi letterari. *Orizzonti culturali italo-romeni* - tra mediazione culturale e letteratura · Dialoguri literare. *Orizonturi culturale italo-române* - între mediere culturală și literatură
- 27 | De la pasiune, la excelență - cu Paolo Bosisio, printre amintiri din copilărie și cele mai înalte culmi artistice
- 32 | Miracolul călătoriei (I) · Il miracolo del viaggio (I)
- 36 | Galita, insula geamănă a Ponzei · La Galita, l'isola gemella di Ponza

foto: Luigi Catalani / commons.wikimedia.org

SOCIETATE / SOCIETÀ

- 40 | Pagina școlii. Din nou la școală · Pagine di scuola. Di nuovo a scuola
- 41 | Tra parentesi. Ahinoi, dove va la cultura scolastica? · Între paranteze. Vai de noi, încotro se îndreaptă cultura școlară?
- 44 | Itinerario turistico. Satriano di Lucania, il borgo dei murales · Itinerar turistic. Satriano di Lucania, orașelul picturilor murale
- 47 | Ricette. Coniglio ripieno alla satrianese · Rețete. Iepure umplut în stil satrian

RO.AS.IT. 30 de ani la 30 de activitate

În 2023 Asociația Italienilor din România - RO.AS.IT. a împlinit 30 de ani - ani pe care i-a dedicat în totalitate conservării și promovării identității comunității etnice italiene pe care o reprezintă, sub îndrumarea doamnei președinte Ioana Grosaru, ce a pus, de-a lungul anilor, suflet, dăruire și implicare în protejarea acestei minorități. Pentru marcarea aniversării s-a ales o perioadă semnificativă pentru Italia, evenimentele desfășurate între 28 mai și 10 iunie 2023 fiind dedicate astfel și Zilei Naționale a Italiei din 2 iunie. Manifestările celebrative au cuprins evenimente de anvergură și proiecte de tradiție: concertul „Voci tinere în recital”, desfășurat în 28 mai, spectacolul „Confluențe”, din 9 iunie, și inaugurarea noului sediu al asociației, ce a avut loc în data de 10 iunie.

„VOCI TINERE ÎN RECITAL”

Așadar, Asociația Italienilor din România - RO.AS.IT. a celebrat anticipat Ziua Națională a Italiei cu o a V-a ediție, specială, a concertului „Voci tinere în recital”. Desfășurată sub înaltul patronaj al Ambasadei Republicii Italiene la București, la Sala Dalles, în 28 mai 2023, ediția din acest an le-a întrecut pe cele precedente, oferind publicului, mai mult ca niciodată, o mostră de excelență, talent, dăruire și emoție. Protagonisti au fost studenții Universității Naționale de

Nel 2023, l'Associazione degli Italiani di Romania - RO.AS.IT. ha compiuto 30 anni - anni che ha dedicato totalmente a conservare e promuovere l'identità della comunità etnica italiana che rappresenta, sotto la guida della presidente Ioana Grosaru che, in tutti questi anni, ha dedicato anima, passione e impegno alla protezione di questa minoranza. Per celebrare l'anniversario è stato scelto un periodo significativo per l'Italia, e gli eventi svoltisi tra il 28 maggio e il 10 giugno sono stati anche dedicati alla Festa della Repubblica del 2 giugno. Le manifestazioni celebrative hanno incluso eventi su larga scala insieme a progetti tradizionali: il concerto «Giovani voci in recital», svoltosi il 28 maggio, lo spettacolo «Confluenze», il 9 giugno, e l'inaugurazione della nuova sede dell'associazione, che si è tenuta il 10 giugno.

«GIOVANI VOCI IN RECITAL»

Così, l'Associazione degli Italiani di Romania - RO.AS.IT. ha celebrato in anticipo la Festa della Repubblica Italiana con una V edizione speciale del concerto «Giovani voci in recital». Svoltosi con il patrocinio dell'Ambasciata della Repubblica Italiana a Bucarest, presso la Sala Dalles, il 28 maggio 2023, l'edizione di quest'anno ha superato quelle precedenti, offrendo al pubblico più di ogni altra occasione, una mostra d'eccellenza, talento, devozione ed emozione. Ne

de
Olivia Simion

traduzione
Clara Mitola

foto
RO.AS.IT.

RO.AS.IT. dopo 30 anni di attività

Muzică din București, de la clasa doamnei prof. univ. dr. Bianca Luigia Manoleanu: Antonia Ștefănescu, Luca Bucur, Giorgiana Costache, Bianca Vlad, Ștefan Nicolae, Roza Sandu, Maria Gugu, Andra Burtan, Isabela Stănescu. Anul acesta li s-au alăturat și câțiva absolvenți: Ioana Mihalcea, care a fost și prezentatoarea evenimentului, tenorul Andrei Mihalcea și baritonul Cristian Ruja, ce au delectat publicul cu fragmente din opera *Bărbierul din Sevilla*, interpretate magistral. Acompaniați, ca de obicei, de pianul conf. univ. dr. Raluca Ouatu, soliștii au evoluat după un scenariu semnat de lector univ. dr. Filip Ristovski, ce a intercalat între pasajele muzicale și fragmente de poezie, interacțiuni între soliști și episoade amuzante.

sono stati protagonisti gli studenti dell'Università Nazionale di Musica di Bucarest, alunni della docente Bianca Luigia Manoleanu: Antonia Ștefănescu, Luca Bucur, Giorgiana Costache, Bianca Vlad, Ștefan Nicolae, Roza Sandu, Maria Gugu, Andra Burtan, Isabela Stănescu. Quest'anno, si sono uniti a loro anche alcuni laureati: Ioana Mihalcea, che ha anche presentato l'evento, il tenore Andrei Mihalcea e il baritono Cristian Ruja, che hanno diletto il pubblico con frammenti tratti dal *Barbiere di Siviglia*, magistralmente interpretati. Accompagnati come sempre al piano dalla dott.ssa Raluca Ouatu, i solisti si sono esibiti seguendo un copione firmato dal lettore univ. Filip Ristovski, che ha alternato passaggi musicali e frammenti di poesia, interazioni tra i solisti ed episodi divertenti.

È stato un momento di festa speciale, che ha offerto al pubblico ciò che la RO.AS.IT. ha di più prezioso: un evento culturale, poiché la cultura, insieme all'istruzione, è uno dei piloni fondamentali in una società stabile e forte, così come ha precisato il Deputato Andi Gabriel Grosaru, all'apertura dell'evento.

Al concerto era presente anche Sua Eccellenza, l'Ambasciatore d'Italia, Alfredo Maria Durante Mangoni, che a sua volta ha sottolineato come, realmente, la cultura, la lingua, le arti, come la musica e la letteratura, rappresentino la più profonda testimonianza degli intensi legami e delle comuni radici che legano Italia e Romania. Sua Eccellenza ha ringraziato l'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. per l'impegno con cui mantiene vivo questo legame e per il modo speciale in cui ha celebrato il 77esimo anniversario dalla nascita della Repubblica Italiana.

A fost un moment de sărbătoare special, care a oferit publicului ceea ce RO.AS.IT. are mai frumos: un eveniment cultural, întrucât cultura, alături de educație, este unul dintre pilonii și fundamentele unei societăți stabile și puternice, așa cum puncta domnul Deputat Andi Gabriel Grosaru în deschiderea evenimentului.

Prezent la concert a fost și Excelența Sa, Ambasadorul Italiei, Alfredo Maria Durante Mangoni, care a subliniat, la rândul său, că, într-adevăr, cultura, limba, artele, precum muzica și literatura, reprezintă mărturia cea mai profundă a legăturilor puternice și a rădăcinilor comune ale Italiei și României. Excelența Sa a mulțumit Asociației Italienilor din România – RO.AS.IT. pentru eforturile pe care le face să mențină vie această legătură și pentru celebrarea într-un mod special a celei de-a 77-a aniversări de la nașterea Republicii Italiene.

Dincolo de a marca Ziua Națională a Italiei, de a promova personalitățile de valoare din cadrul comunității italiene, cum este doamna Bianca Manoleanu, și tinerele talente, concertul „Voci tinere în recital” a fost, așa cum menționam, și primul dintr-o serie de evenimente ce și-au propus să aniverseze cei 30 de ani de activitate pe care RO.AS.IT. îi împlinește în 2023, 30 de ani dedicați promovării limbii și culturii minorității italiene din țara noastră.

„CONFLUENZE”

Continuând această serie, ediția aniversară „Confluenze” a reluat, cu succes, tradiția festivalului întrerupt în anii pandemiei, într-o formă inovativă. Astfel, ediția cu numărul XIV, moderată de Carmen Târnoveanu, prezentatoare și realizatoare TV, s-a desfășurat în Sala Dalles din București, sub egida „Confluenze româno-italiene” și a adus în fața unui public numeros frumusețea dansului și cântecului tradițional, atât italian, cât și românesc. Pe scenă a evoluat magistral Ansamblul „Di nuovo insieme”, căruia i s-au alăturat Bluesette Duo, format din Ralu Stoica și Alex Tomaselli, Adelina Perju, Antonio Furnari și un grup vocal de la Liceul Teoretic „Dante Alighieri”, condus de doamna prof. Anne-Marie Iacob. Surpriza serii a fost momentul pregătit de descendenții familiei Culluri, care au pus în scenă o tarantella, după ce actrița Liana Ceterchi a povestit despre legenda acestui dans. Artiștii, precum și coregraful ansamblului, Petre Șuşu, au primit generoase aplauze de la publicul prezent în sală.

Nu au lipsit mesajele și urările de bine la ceas aniversar, Asociația Italienilor din România primind felicitări pentru întreaga activitate și urări de succes pe mai departe din partea mai multor oficiali

Oltre a ricordare la Festa della Repubblica, a promuovere le personalità di spicco della comunità italiana, come Bianca Manoleanu e i giovani talenti, il concerto «Giovani voci in recital» è stato, come già accennato, anche il primo di una serie di eventi che ha inteso celebrare i 30 anni di attività che la RO.AS.IT. compie nel 2023, 30 anni dedicati a promuovere la lingua e la cultura della minoranza italiana del nostro paese.

«CONFLUENZE»

A continuare questa serie è stata l'edizione anniversaria di «Confluenze», che ha ripreso con successo la tradizione del festival, interrotta negli anni di pandemia, in un nuovo formato. Così, questa XIV edizione, moderata da Carmen Târnoveanu, presentatrice e autrice televisiva, si è svolta presso la Sala Dalles di Bucarest, sotto

l'egida «Confluenze romeno-italiane» e ha offerto al numeroso pubblico la bellezza delle danze e dei canti tradizionali, italiani e romeni. Sul palco si è magistralmente esibito l'Ensemble «Di nuovo insieme», cui si sono uniti il Bluesette Duo, composto da Ralu Stoica e Alex Tomaselli, Adelina

prezenți la eveniment: deputatul minorității italiene, domnul Andi Gabriel Grosaru, responsabilul Biroului de Presă, Afaceri Culturale și Sociale din cadrul Ambasadei Republicii Italiene la București, domnul Vincenzo Tamarindo, domnul Mihail Harbic, director general în cadrul Ministerului Afacerilor Externe, domnul Thomas Șindilariu, subsecretar de stat în cadrul Departamentului pentru Relații Interetnice și domnul Vladimir Alexandrescu, consilier și purtător de cuvânt al Institutului Național de Statistică.

Spectacolul „Confluente” a îmbrăcat o dublă haină aniversară, fiind dedicat și Zilei Naționale a Italiei și desfășurându-se sub înaltul patronaj al Ambasadei Italiei la București.

INAUGURAREA NOULUI SEDIU

Următoarea zi festivitățile au continuat cu inaugurarea noului sediu al asociației, în cadrul căreia a avut loc o serie de evenimente festive. Slujba de binecuvântare a sediului, prin care acest centru cultural a fost închinat Fericitului Vladimir Ghika, a fost oficiată de părintele dr. Daniel Bulai, de la Biserica Italiană din București, în parohia căreia se află noul sediu. Deschiderea oficială a fost apoi marcată de tăierea panglicii, în prezența domnului deputat Andi Gabriel Grosaru, a doamnei președinte a asociației, Ioana Grosaru, și a unor oficialități de seamă, precum primarul general al Capitalei, domnul Nicușor Dan, inspectorul școlar general al Municipiului București, domnul Vlad Drinceanu, și al domnului Vladimir Alexandrescu de la Institutul Național de Statistică.

Perju, Antonio Furnari e il gruppo vocale del Liceo Teorico «Dante Alighieri», diretto dalla prof.ssa Anne-Marie Iacob. La sorpresa della serata è stato il momento preparato dai discendenti della famiglia Culluri, che hanno messo in scena una tarantella, dopo aver ascoltato il racconto dell'attrice Liana Ceterchi sulla leggenda legata a questa danza. Gli artisti, insieme anche al coreografo, Petre Șușu, hanno raccolto i generosi applausi del pubblico in sala.

Non sono mancati messaggi e auguri in occasione di questo anniversario, in cui l'Associazione degli Italiani di Romania ha ricevuto i complimenti per l'intera attività e i migliori auguri per il futuro da parte di molte personalità pubbliche presenti all'evento: il deputato della minoranza italiana, Andi Gabriel Grosaru, il responsabile dell'Ufficio Stampa, degli Affari Culturali e Sociali dell'Ambasciata della Repubblica Italiana di Bucarest, Vincenzo Tamarindo, Mihai Harbic, direttore generale del Ministero degli Esteri, Thomas Șindilariu, sottosegretario del Dipartimento per le Relazioni Interetniche e Vladimir Alexandrescu, consigliere e portavoce dell'Istituto Nazionale di Statistica.

Lo spettacolo «Confluenze» ha celebrato un doppio anniversario, trattandosi di un evento dedicato anche alla Festa della Repubblica Italiana e svoltosi sotto l'alto patrocinio dell'Ambasciata d'Italia a Bucarest.

L'INAUGURAZIONE DELLA NUOVA SEDE

Il giorno seguente, i festeggiamenti sono andati avanti con l'inaugurazione della nuova

A urmat vernisarea expozițiilor a doi tineri talentați din comunitatea italiană: Pier Bertig și Andrei Pennazio, despre care a vorbit doamna prof. Otilia Borcia. Și, pentru că această întregă aniversare a stat sub semnul împletirii tradiției cu reînnoirea și al conștientizării importanței trecutului bogat pe care comunitatea îl are în spate, dar

sede dell'associazione, durante la quale hanno avuto luogo diversi eventi celebrativi. La benedizione della sede, tramite cui il centro culturale è stato dedicato al Beato Vladimir Ghika, è stata officiata da padre Daniel Bulai, della Chiesa Italiana di Bucarest, la cui parrocchia comprende anche la sede. L'inaugurazione ufficiale è poi stata contrassegnata dal taglio del nastro, alla presenza del deputato Andi Gabriel Grosaru, della presidente dell'associazione, Ioana Grosaru, e di altri funzionari come il sindaco della Capitale, Nicușor Dan, l'ispettore scolastico generale del Comune di Bucarest, Vlad Drinceanu, e Vladimir Alexandrescu dell'Istituto Nazionale di Statistica.

È seguita l'inaugurazione delle mostre di due giovani di talento, appartenenti alla comunità italiana: Pier Bertig e Andrei Pennazio, di cui ha parlato la prof.ssa Otilia Borcia. E, poiché l'intero anniversario si è svolto all'insegna della tradizione intrecciata al rinnovamento, della comprensione di quanto importante sia il ricco passato della comunità ma anche di come il futuro della comunità dipenda dai giovani, la giornata è continuata con uno straordinario concerto di chitarra, sostenuto dal giovane Ștefan Lupu.

Si sono poi tenuti i discorsi inaugurali e la visione del film retrospettivo realizzato da Anca Filoteanu per la RO.AS.IT.: «Frammenti tratti alla storia dell'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT.»

L'evento è stato un'occasione per riunire i membri delle comunità di tutto il paese, filiali e succursali RO.AS.IT., per ricordare il passato costruito insieme, per socializzare e rinnovare la promessa di progetti futuri di altrettanto successo.

Ringraziamo di cuore gli sponsor che ci hanno sostenuto in occasione di questo evento speciale ITALIACASH, Tudi's Pizza e ViragoBeauty.

și a faptului că de tineri depinde viitorul comunității, ziua a continuat cu un recital extraordinar la chitară al tânărului Ștefan Lupu.

Au urmat discursurile inaugurale și viziunea filmului retrospectiv realizat de Anca Filoteanu pentru RO.AS.IT.: „Frammente din istoria activității Asociației Italienilor din România – RO.AS.IT.”

Evenimentul a fost un prilej pentru reunirea membrilor de la toate comunitățile italiene din țară, filiale și sucursale RO.AS.IT., pentru rememorarea trecutului construit împreună, pentru socializare și pentru promisiunea unor proiecte de viitor la fel de reușite.

Le mulțumim mult și sponsorilor care au fost alături de noi cu ocazia acestui eveniment special, ITALIACASH, Tudi's Pizza și ViragoBeauty.

RO.AS.IT. la Suceava

L'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. ha affiancato anche quest'anno la Biblioteca dell'Università «Ștefan cel Mare» di Suceava nell'ambito di eventi diventati ormai tradizionali: il Simposio nazionale con partecipazione internazionale «*Il contributo della Biblioteca nell'affermazione dello sviluppo culturale nello spazio romeno*» e il Salone internazionale del libro «*Alma Mater Librorum*». Sono state giornate piene di cultura, di importanti personalità bucovine ma anche di spirito festivo, poiché nel 2023 si celebrano 60 anni d'istruzione superiore a Suceava. Nel 1963 è stato costituito l'Istituto Pedagogico triennale, e la Biblioteca universitaria ha sempre avuto un ruolo importante nella creazione, evoluzione e nello sviluppo del centro universitario della città.

La serie di manifestazioni si è aperta con un evento speciale dedicato alla figura dello storico bocovino, Mihai Iacobescu, in occasione della donazione del suo fondo di libri alla Biblioteca dell'Università di Suceava. L'evento si è svolto il 21 giugno 2023 ed è stato un incontro pieno d'emozione in cui, oltre a presentare il ricco fondo documentario, si è parlato della figura del grande uomo di cultura, tra i suoi conoscenti, amici e appassionati.

de
Olivia Simion

traduzione
Clara Mitola

foto
RO.AS.IT.

Și în acest an, Asociația Italianilor din România – RO.AS.IT. a fost alături de Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava în manifestările devenite deja tradiționale: Simpozionul național cu participare internațională „*Contribuția Bibliotecii la afirmarea diversității culturale în spațiul românesc*” și Salonul internațional de carte „*Alma Mater Librorum*”. Au fost câteva zile pline de cultură, de personalități de seamă ale Bucovinei, dar nu numai, și de spirit festiv, întrucât în 2023 se celebrează 60 de ani de învățământ superior la Suceava. În anul 1963 s-a înființat Institutul Pedagogic de 3 ani, iar Biblioteca universitară a avut dintotdeauna un rol important în crearea, evoluția și dezvoltarea centrului universitar sucevean.

Seria manifestărilor s-a deschis cu un eveniment special dedicat figurii istoricului bucovinean Mihai Iacobescu, cu ocazia donării fondului său de carte către Biblioteca Universitară din Suceava. Evenimentul a avut loc în 21 iunie 2023 și a fost o întâlnire de suflet, în care, dincolo de a se prezenta bogatul fond documentar, s-a vorbit

Il giorno seguente, il 22 giugno, è stato dedicato al Simposio, che anche quest'anno ha goduto di numerosi relatori e partecipanti. Il tema di questa edizione è stato «*La Biblioteca – tesoro della memoria scientifica e culturale*». Durante il saluto ufficiale, la presidente Ioana Grosaru ha sottolineato due anniversari importanti: i

despre figura marelui om de cultură, între cunoscuți, prieteni și iubitori ai acestuia.

Următoarea zi, 22 iunie, a fost dedicată Simpozionului, care s-a bucurat și în acest an de o prezență numeroasă a participanților. Tema acestei ediții a fost „Biblioteca – tezaur al memoriei științifice și culturale”. În cadrul salutarilor oficiale, doamna președinte Ioana Grosaru a punctat cele două momente aniversare importante: 60 de ani de învățământ superior la Suceava și 30 de ani de activitate a Asociației Italianilor din România, activitate începută tot în orașul bucovinean – prezența RO.AS.IT. la Suceava în fiecare an stă mărturie pentru fructuoasa și intensă colaborare dintre cele două entități. Cu acest prilej, doamna Grosaru a înmănat o diplomă aniversară doamnei director a Bibliotecii Universitare, prof. univ. dr. DHC Sanda Maria Ardeleanu, pentru contribuția acesteia la păstrarea identității comunității italiene prin numeroase proiecte desfășurate împreună. Anul acesta, invitat de onoare al RO.AS.IT. a fost prof. Marcello Croce, om de cultură italian, cu numeroase valențe: filosof, istoric și poet, membru al grupului *Poesia attiva* de la Torino. Acesta a transmis mesajul președintelui grupului, Bruno Labate, care din păcate nu a putut fi prezent, în care s-au rememorat începuturile colaborării cu Asociația Italianilor din România și Universitatea din Suceava, ce datează de mai bine de 15 ani, de la organizarea primelor simpozioane, intitulată „Neumanismul și dialogul intercultural”.

Ziua a continuat cu sesiunea de comunicări, moderată de bibl. Adriana Florentina Malanciu și dr. Olivia Simion, în cadrul căreia din partea RO.AS.IT. a avut o intervenție Antonio Rizzo, care a vorbit despre Gabriele D'Annunzio, cu prilejul aniversării în 2023 a 160 de ani de la nașterea acestuia, a cărui personalitate și operă le tratează și următoarea carte a autorului, aflată în curs de tipărire. Ca o avanpremieră la lansarea cărții, Rizzo a abordat tema vieții și personalității lui Gabriele D'Annunzio, urmând ca, desigur, în viitoare ocazii să atingă și tematica operei marelui scriitor italian. La simpozion a participat online și o altă apropiată colaboratoare a asociației, doamna Nicoleta Silvia Ioana, ce a susținut o relatare despre Fondul de carte Claudiu Isopescu, ca memorie a spiritualității românești pe meleaguri romane, în care a evocat eforturile susținute ale omului de cultură bucovinean pentru promovarea culturii române în Italia.

RO.AS.IT. a fost prezentă și la Salonul de carte din 23 și 24 iunie, cu un stand de prezentare a aparițiilor sale editoriale. În plus, Olivia Simion a prezentat revista asociației, *Siamo di nuovo insieme*, iar doamna președinte Ioana Grosaru a vorbit despre *Marele mozaic al vieții*,

60 anni di istruzione superiore a Suceava e i 30 anni di attività dell'Associazione degli Italiani di Romania, anche quest'ultima avviata sempre nella città bucovina – la presenza annuale della RO.AS.IT. a Suceava costituisce una dimostrazione della prolifica e intensa collaborazione tra le due entità. In quest'occasione la signora Grosaru ha consegnato un diploma celebrativo alla direttrice della Biblioteca Universitaria, la docente dott.ssa Sanda Maria Ardeleanu, per il suo contributo nella conservazione dell'identità della comunità italiana, attraverso i numerosi progetti realizzati insieme. Quest'anno, l'invitato d'onore della RO.AS.IT.

è stato il prof. Marcello Croce, un intellettuale italiano dalle diverse sfaccettature: filosofo, storico e poeta, membro del gruppo *Poesia attiva* di Torino. Croce ha trasmesso il messaggio del presidente del gruppo, Bruno Labate – che purtroppo non ha potuto essere presente – in cui sono stati ricordati i primi passi della collaborazione con l'Associazione degli Italiani di Romania e l'Università di Suceava, risalenti a più di 15 anni fa, e l'organizzazione dei primi simposi, intitolati «Il neumanesimo e il dialogo interculturale».

La giornata è proseguita con una sessione di interventi, moderati dalla bibliotecaria Anișoara Budui e dalla dott.ssa Olivia Simion, durante la quale per la RO.AS.IT. Antonio Rizzo ha parlato di Gabriele D'Annunzio, in occasione dell'anniversario nel 2023 dei 160 anni dalla nascita dell'autore, la cui personalità e opera saranno analizzate anche nel seguente lavoro dell'autore, in corso di stampa. Come in un'anteprima della presentazione del libro, Rizzo ha parlato della vita e della personalità di Gabriele D'Annunzio, aspettando senza dubbio la prossima occasione per toccare anche l'opera del grande poeta italiano. Al simposio ha partecipato online anche un'altra

cea mai recentă publicație a asociației. Li s-a alăturat online și doamna prof. Nicoleta Silvia Ioana, care și-a prezentat cartea *Claudiu Isopescu, corifeu al culturii române în Italia*, o apariție recentă ce însumează eforturile de cercetare și documentare întreprinse pentru doctoratul obținut la Universitatea București în 2011. Doamna Grosaru a salutat prezența la salonul de carte a stareței Mănăstirii Voreneț, stavrofora dr. Gabriela Platon, cu care Asociația Italianilor din România are o legătură de suflet, și a domnului prof. univ. dr. Mircea A. Diaconu, prorectorul Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava.

Așadar au fost câteva zile intense la Suceava, dar pline de satisfacții, încă o cărămidă așezată în edificiul lungii și frumoasei colaborări dintre Asociația Italianilor din România și mediul cultural sucevean.

importante colaboratrice dell'associazione, la signora Nicoleta Silvia Ioana, che ha sostenuto un intervento sul Fondo librario Claudiu Isopescu, come memoria della spiritualità romena nello spazio romano, durante il quale ha ricordato gli sforzi compiuti dall'intellettuale bucovino per promuovere la cultura romena in Italia.

La RO.AS.IT. è stata presente anche al Salone del libro del 23 e 24 giugno, con uno stand di presentazione delle sue produzioni editoriali. Inoltre, Olivia Simion ha presentato la rivista dell'associazione *Siamo di nuovo insieme*, mentre la presidente Ioana Grosaru ha parlato del libro *Marele mozaic al vieții (Il grande mosaico della vita)*, la più recente pubblicazione dell'associazione. Si è unita a loro, online, anche la prof.ssa Nicoleta Silvia Ioana, che ha presentato il libro *Claudiu Isopescu, corifeu al culturii române în Italia (Claudiu Isopescu, corifeo della cultura romena in Italia)*, una recente apparizione che raccoglie il lavoro di ricerca e documentazione svolto per il dottorato conseguito presso l'Università di Bucarest nel 2011. La signora Grosaru ha salutato la presenza al salone della Madre Superiora del Monastero Voreneț, la Reverendissima Gabriela Platon, con la quale l'Associazione degli Italiani di Romania ha un legame spirituale, e del docente Mircea A. Diaconu, prorettore dell'Università «Ștefan cel Mare» di Suceava.

Così le giornate trascorse a Suceava sono state intense ma anche piene di soddisfazione, ancora un mattone posto nella costruzione della lunga e bella collaborazione tra l'Associazione degli Italiani di Romania e il mondo culturale di Suceava.

La RO.AS.IT. a Suceava

Din nou la ProEtnica

Asociația Italianilor din România – RO.AS.IT. a fost prezentă și în acest an la Festivalul Intercultural ProEtnica de la Sighișoara. În prima zi a festivalului, 24 august 2023, ansamblul asociației, „Di nuovo insieme”, a prezentat muzica și spectaculoasele dansuri italiene în fața unui public extrem de numeros și entuziast care a dăruit aplauze generoase artiștilor și a dansat alături de ei.

RO.AS.IT. a fost prezentă la festival și cu un stand de prezentare al revistelor sale și a unor cărți editate de asociație, care a atras atenția turiștilor curioși (unii veniți chiar din Italia!), pasionaților de istorie și a iubitorilor de limbă italiană. Și, pentru că în venele italienilor curge sânge de artist, la stand au fost expuse și desene ale lui Alin Mezaroba, descendentul sculptorului Victor Mezaroba din Câmpulung Muscel: ilustrații cu inconfundabila Veneție.

A doua zi de festival, 25 august 2023, a continuat în aceeași notă, cu dansuri tradiționale și prezență la stand. În plus, Asociația Italianilor din România – RO.AS.IT. a fost protagonistă și în expoziția organizată de Departamentul pentru Relații Interetnice în cadrul festivalului, „Comunitate. Multiculturalitate. Dezvoltare”. Expoziția a cuprins câteva fotografii ce redau tradiții culturale, religioase și culinare ale minorităților din România, contribuția la dezvoltarea țării și conservarea identității acestora. O variantă extinsă a acestor fotografii se regăsește în broșura cu același nume, volumul 2, în care apare minoritatea italiană. Cuvântul de deschidere la vernisaj a fost susținut de domnul subsecretar de stat Dincer Geafer, care a subliniat că proiectele ce reunesc etniile din țara noastră, prin accentuarea contribuției specifice a ficăreia la dezvoltarea țării, au menirea de a rupe granițele și barierele și de a reuni armonios identități.

RO.AS.IT. a încheiat astfel o nouă participare cu succes la Festivalul ProEtnica, ediția a XIX-a, ediție care s-a bucurat de cea mai numeroasă prezență din lunga istorie a festivalului.

L'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. ha partecipato anche quest'anno al Festival Interculturale ProEtnica di Sighișoara. Durante la prima giornata del festival, il 24 agosto 2023, il gruppo dell'associazione, «Di nuovo insieme», ha presentato musica e spettacolari danze italiane di fronte a un pubblico assai numeroso ed entusiasta, che ha donato generosi applausi agli artisti e si è lasciato coinvolgere nella loro danza.

La RO.AS.IT. ha preso parte al festival anche con uno stand, dedicato alla presentazione delle sue riviste e dei libri pubblicati dall'associazione, che ha attirato l'attenzione di molti turisti (alcuni provenienti proprio dall'Italia!), appassionati di storia o amanti della lingua italiana. E, poiché nelle vene degli italiani scorre sangue d'artista, allo stand sono stati esposti anche i disegni di Alin Mezaroba, discendente dello scultore Victor Mezaroba di Câmpulung Muscel: illustrazioni dell'inconfondibile Venezia.

Il secondo giorno di festival, il 25 agosto 2023, si è svolto negli stessi toni, con danze tradizionali e presenza allo stand. Inoltre, l'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. è stata anche protagonista della mostra organizzata dal Dipartimento per le Relazioni Interetniche nell'ambito del festival, «Comunità. Multiculturalismo. Sviluppo». La mostra ha compreso alcune fotografie che restituiscono le tradizioni culturali, religiose e culinarie delle minoranze di Romania, il loro contributo allo sviluppo del paese e la conservazione della loro identità. Una versione più ampia di queste fotografie è contenuta nell'opuscolo omonimo, volume 2, in cui appare la minoranza italiana. Il discorso di apertura della mostra è stato sostenuto dal sottosegretario di stato Dincer Geafer, che ha rilevato come i progetti che uniscono le etnie del nostro paese, ponendo l'accento sul contributo specifico di ciascuna nello sviluppo nazionale, abbiano lo scopo di rompere le frontiere e le barriere e di unire armoniosamente le identità.

Così la RO.AS.IT. ha concluso con successo una nuova partecipazione al Festival ProEtnica, nella sua XIX edizione, un'edizione che ha goduto della presenza più numerosa di partecipanti che la storia del festival abbia mai avuto.

de
Olivia Simion

traduzione
Clara Mitola

foto
RO.AS.IT.

Di nuovo a
ProEtnica

Intervista a **Laura Napolitano**, direttrice dell'Istituto Italiano di Cultura di Bucarest

*Intervista
realizzata da ·
Interviu realizat de
Olivia Simion*

*traducere
Olivia Simion*

*foto
RO.AS.IT.*

È passato già quasi un anno da quando ricopre la carica di direttrice dell'Istituto Italiano di Cultura di Bucarest. Come descriverebbe questo periodo?

È stato un periodo molto intenso, l'Istituto aveva proprio bisogno di un rilancio dopo anni un po' sonnacchiosi, sia per la mancanza di un direttore per diversi anni, sia per la forzata pausa dovuta alla pandemia. Abbiamo ripreso le vecchie collaborazioni, instaurate delle nuove, rilanciato i corsi di lingua che adesso sono in grande crescita, sviluppato eventi anche fuori Bucarest, in particolare a Timișoara in occasione della Capitale Europea della Cultura, ripreso i contatti con i colleghi europei della rete EUNIC, di cui sono diventata vice presidente, organizzato eventi a 360 gradi, dalla letteratura al cinema, dall'arte alla fotografia, dalla musica al teatro. È stato un anno elettrizzante, ricco, stimolante.

Ha dichiarato di essere venuta in Romania per la prima volta quando ha assunto questa carica. Cos'ha scoperto sul nostro paese nei mesi passati qui?

Ho scoperto un paese pieno di energia, in grande movimento. Si respira la voglia di crescere e di collaborare e, per quello che mi riguarda, trovo porte sempre aperte e una grande attenzione alla cultura italiana e ai nostri progetti.

Lei è stata addetta culturale all'Istituto Italiano di Parigi e direttrice dell'Istituto Italiano di Melbourne, prima di arrivare a Bucarest. Realtà piuttosto diverse tra loro. Qual è stata la sfida più grande?

In entrambi i casi si è trattato di due prime esperienze: quella a Parigi la prima in un istituto, quella a Melbourne la prima come direttrice. Sono realtà molto diverse, come giustamente fa notare, quindi bisogna adattare il proprio modo di lavorare e anche in parte la programmazione che si propone, vedere cosa funziona meglio dove. Per fare un esempio, a Parigi avevamo lavorato moltissimo sul teatro, con grandi progetti in collaborazione con i maggiori teatri francesi, laddove

A trecut deja aproape un an de când ocupați funcția de director al Institutului Italian de Cultură de la București. Cum ați descrie această perioadă?

A fost o perioadă foarte intensă, Institutul chiar avea nevoie de o relansare după ani oarecum somnoroși, atât din cauza lipsei unui director timp de câțiva ani, cât și din cauza pauzei forțate determinate de pandemie. Am reluat colaborările vechi, am stabilit altele noi, am relansat cursurile de limbi străine care acum se dezvoltă rapid, am organizat evenimente și în afara Bucureștiului, în special la Timișoara cu ocazia Capitalei Culturale Europene, am reluat contactele cu colegii europeni ai rețelei EUNIC, devenind vicepreședinte al EUNIC România, am organizat evenimente ce acoperă 360 de grade, de la literatură la cinematografie, de la artă la fotografie, de la muzică la teatru. A fost un an electrizant, bogat, stimulant.

Ați declarat că ați venit în România pentru prima dată odată cu preluarea acestei funcții. Ce ați descoperit despre țara noastră în lunile petrecute aici?

Am descoperit o țară plină de energie, foarte dinamică. Se simte în aer dorința de a crește și de a colabora și, în ceea ce mă privește, găsesc ușii mereu deschise și o mare atenție la cultura italiană și la proiectele noastre.

Ați fost referent cultural la Institutul Italian de la Paris și director al Institutului Italian de la Melbourne, înainte de a veni la București. Realități destul de diferite între ele. Care a fost cea mai mare provocare?

În ambele cazuri a fost vorba despre două prime experiențe: cea de la Paris, prima experiență într-un institut, cea de la Melbourne, prima experiență ca director. Sunt realități foarte diferite, așa cum subliniați pe bună dreptate, așa că trebuie să-ți adaptezi modul de lucru și, de asemenea, parțial programul pe care ți-l propui, să vezi ce funcționează cel mai bine și unde. De exemplu, la Paris lucrasem mult pe teatru, cu proiecte mari în colaborare cu marile teatre franceze,

a Melbourne è stato un settore che ho dovuto un po' mettere da parte viste le difficoltà dovute alla scarsa attitudine locale al teatro in lingua altra che l'inglese.

Qual è la sua prospettiva, l'obiettivo principale del suo mandato a Bucarest?

Gli obiettivi sono tanti, credo che sia importante essere ambiziosi e pensare in grande! Vorrei aprire l'Istituto a sempre nuove collaborazioni, essere presente su tutto il territorio, proporre una idea contemporanea della cultura italiana, supportare i nuovi talenti della scena artistica e culturale italiana, far sentire ai romeni che l'Italia ha una lingua e cultura vive.

«Siamo come nani sulle spalle di giganti, così che possiamo vedere più cose di loro e più lontane, [...] sollevati e portati in alto dalla statura dei giganti» è una frase di Chartres, cara a Leopardi, e che si adatta alla cultura italiana a volte in modo distorto. La grandezza del suo passato è spesso più semplice da studiare o da diffondere rispetto a ciò che significa oggi arte, letteratura e in generale cultura italiana. Qual è la sua opinione a riguardo?

La grandezza del nostro passato culturale è una grande opportunità per chi fa il nostro lavoro, ci permette di entrare subito in sintonia con chi si occupa di cultura in altri territori. A volte, bisogna ammetterlo, diventa anche un peso, almeno per quel segmento di produzione culturale contemporanea che fa più fatica a farsi conoscere e apprezzare. Potrebbe essere facile puntare solo su certi settori, come l'opera, che sono di sicuro successo, eppure noi riteniamo che la cultura musicale italiana sia ricca e varia e ci permetta di spaziare dalla musica da camera al jazz, dal pop alla musica contemporanea. Il nostro lavoro è, sì, assecondare i gusti del pubblico, ma al contempo anche stimolarli, proporgli cose nuove, educarli all'inedito.

Cosa può dirci dei futuri progetti dell'Istituto e quali crede che siano le sue attività più importanti?

Per il futuro abbiamo molti progetti, per l'autunno festeggeremo il centenario della nascita di Italo Calvino, con una mostra e altre attività, festeggeremo la XXIII Settimana della Lingua Italiana nel Mondo dedicata quest'anno al tema della sostenibilità, avremo teatro, musica, cinema. Ci prepariamo poi ai grandi appuntamenti per il 2024: dalla terza edizione del festival del cinema, «Visuali Italiane», a una mostra dedicata a Ileana Sonnabend, dal centenario Puccini al centenario dell'Istituto.

în timp ce la Melbourne teatrul a fost un sector pe care a trebuit să-l las puțin deoparte, având în vedere dificultățile cauzate de lipsa locală de interes pentru teatrul în alte limbi decât engleza.

Care este viziunea dumneavoastră, principalul obiectiv, pentru perioada misiunii de la București?

Obiectivele sunt multe, cred că e important să fii ambițios și să gândești la scară mare! Aș dori să deschid Institutul către colaborări din ce în ce mai noi, să fim prezenți pe întreg teritoriul, să propunem o idee contemporană a culturii italiene, să susținem noile talente pe scena artistică și culturală italiană, să-i facem pe români să simtă că Italia are o limbă și o cultură vie.

„Suntem asemenea unor pitici așezați pe umerii unor giganti, încât putem vedea mai multe lucruri decât ei și mai îndepărtate, [...] ridicăți și purtați în sus de statura lor uriașă” este un citat de Chartres, drag lui Leopardi, dar care se aplică în cultura italiană uneori în mod eronat. Măreția trecutului său este adesea mai ușor de studiat și de diseminat decât ceea ce înseamnă artă, literatură și, în general, cultură italiană astăzi. Care este părerea dumneavoastră în această privință?

Măreția trecutului nostru cultural este o mare oportunitate pentru cei care fac această meserie, ne permite să fim imediat în ton cu cei care se ocupă de cultură în alte teritorii. Dar uneori, trebuie să recunoaștem, devine și o povară, cel puțin pentru acel segment al producției culturale contemporane pentru care e mai greu să se facă apreciat și cunoscut. Ar putea fi ușor să ne concentrăm doar asupra anumitor sectoare, cum ar fi opera, care cu siguranță ar avea succes, totuși credem că muzica italiană este bogată și diversă și ne permite să variem de la muzica de cameră la jazz, de la pop la muzică contemporană. Treaba noastră este, desigur, să satisfacem gusturile publicului, dar în același timp și să i le stimulăm, să îi propunem lucruri noi, să i le educăm către inedit.

Ce ne puteți spune despre viitoarele proiecte ale Institutului și care credeți că sunt activitățile cele mai semnificative ale acestuia?

Avem multe planuri de viitor: în toamnă vom sărbători centenarul nașterii lui Italo Calvino, cu o expoziție și alte activități, vom sărbători a XXIII-a Săptămână a Limbii Italiene în Lume, dedicată anul acesta temei dezvoltării durabile, vom avea teatru, muzică, cinema. Ne pregătim apoi de marile evenimente ale anului 2024: de la a treia ediție a festivalului de film, „Visuali

L'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. rappresenta ufficialmente la minoranza italiana di Romania, equivalente della comunità storica che comprende i discendenti degli italiani stabilitisi nel territorio romeno più di cent'anni fa. Crede che questa comunità storica, diversa dalla comunità imprenditoriale italiana in Romania, possa rappresentare un ponte tra la cultura romena e quella italiana?

Ne sono convinta, si tratta di una comunità che è fortemente ancorata al territorio, pur avendo ancora forti legami con l'Italia, sicuramente rappresenta una ricchezza per la Romania e per la cultura italiana.

In che modo crede sia possibile avvicinare quanti più romeni, di tutte le età, allo studio della lingua e della cultura italiana? Come riuscire poi a mantenere vivo il loro entusiasmo, tenendo presente che, sebbene l'Italia sia stata e continui a essere un paese amato e vicino alla Romania, la lingua inglese e la cultura americana hanno un peso importante soprattutto nella vita dei giovani?

Noi non ci mettiamo in competizione con l'inglese e con la cultura americana, che ovviamente hanno un peso specifico non comparabile. Tuttavia l'Italia riesce ad essere ancora estremamente attrattiva per chi si interessa di cultura, è un paese molto amato in Romania, e la vicinanza linguistica sicuramente aiuta. Partendo da queste basi favorevoli, cerchiamo di mantenere vivo l'interesse con una programmazione sempre varia, che mira a dare l'immagine di un paese ricco, tra tradizione e innovazione, tra classico e iper-contemporaneo, tra grandi artisti e giovani promesse, con un occhio sempre attento alla formazione e alle collaborazioni.

Dunque seguite le nostre attività!
Grazie mille.

Interviu cu
Laura Napolitano,
directoarea Institutului
Italian de Cultură din
București

Italiane”, până la o expoziție dedicată Ilenei Sonnabend, de la centenarul lui Puccini până la centenarul Institutului.

Asociația Italienilor din România – RO.AS.IT. reprezintă oficial minoritatea italiană din România, echivalenta comunității istorice care cuprinde descendenții italienilor așezați pe pământ românesc în urmă cu mai bine de o sută de ani. Credeți că această comunitate istorică, diferită de comunitatea italiană de afaceri din România, poate reprezenta o punte între cultura română și cultura italiană?

Sunt convinsă de asta, este o comunitate puternic ancorată în acest teritoriu, deși încă are legături intense cu Italia și cu siguranță reprezintă o bogăție pentru România și pentru cultura italiană.

În ce fel credeți că pot fi atrași mai mulți români, de toate vârstele, către studiul limbii și culturii italiene? Cum li se poate, apoi, menține interesul având în vedere că, deși Italia a fost și rămâne o țară iubită și apropiată de România, limba engleză și cultura americană au o pondere foarte mare, mai ales în viețile tinerilor?

Noi nu concurăm cu cultura engleză și americană, care evident au o pondere specifică incomparabilă. Italia reușește însă să fie extrem de atractivă pentru cei interesați de cultură, este o țară foarte iubită în România, iar proximitatea lingvistică sigur ajută. Plecând de la aceste fundamente favorabile, încercăm să menținem viu interesul cu un program mereu variat, care își propune să dea imaginea unei țări bogate, între tradiție și inovație, între clasic și hiper-contemporan, între mari artiști și tineri promițători, nepierzând niciodată din vedere formările și colaborările.

Așadar, vă invităm să urmăriți activitățile noastre! Mulțumim.

Un figlio dall'Italia

La storia sconosciuta di **Alexandru Averescu** e di sua moglie Clotilde

Marcello Croce, poeta, filosofo, storico, membro del gruppo *Poesia Attiva* di Torino, con cui la RO.AS.IT. ha una stretta collaborazione, ci ha inviato per questo numero di *Siamo di nuovo insieme* l'affascinante racconto del suo legame speciale con la Romania, un legame che ha per protagonista il padre dell'autore e la sua infanzia passata nel nostro paese, addirittura in seno alla famiglia del maresciallo Alexandru Averescu. Vi invitiamo perciò a leggere il suo racconto nelle pagine a seguire e a non perderne la continuazione nel numero successivo, in cui pubblicheremo frammenti della corrispondenza intrattenuta dalle due famiglie - inestimabili pagine di storia.

Mio padre Alberto, in Italia, dentro di sé portò tutta la vita una memoria favolosa della sua infanzia, interamente vissuta in Romania, fra Bucarest e Turnu Severin. Si può dire che venne cresciuto, allattato ed educato fra la Dâmbovița e il Danubio. Come poté accadere un fatto così singolare? Perché, per tutti quegli anni, fra il 1889 e il 1905, la sua vita fece parte della storia, straordinaria e imprescindibile per la Romania moderna, del Maresciallo Alexandru Averescu e di sua moglie Clotilde, che lo allevarono come un figlio, benché fosse stato messo al mondo a Pisa da un'artista di violino, Anita Frascani, e da un giovane ufficiale nativo di Cascio nell'alta Toscana, Ippolito Croce.

Le vicende che portarono il piccolo Alberto dalle rive toscane dell'Arno e del Serchio alle acque che attraversano la verde terra di Romania apparirebbero persino paradossali per i nostri tempi. Basti qui richiamare il fatto che un promettente

Marcello Croce, poet, filosof, istoric, membru al grupului *Poesia Attiva* de la Torino, cu care RO.AS.IT. are o colaborare strânsă, ne-a trimis pentru acest număr din *Siamo di nuovo insieme* fascinantă poveste a legăturii sale speciale cu România, legătură ce îl are ca protagonist pe tatăl autorului, care și-a petrecut copilăria în țara noastră și nu oricum, ci în familia mareșalului Alexandru Averescu. Vă invităm așadar să o citiți în paginile următoare și să nu ratați continuarea din numărul viitor, în care vom publica fragmente din corespondența purtată de cele două familii - neprețuite file de istorie.

Tatăl meu Alberto, în Italia, a purtat în inimă toată viața o amintire fabuloasă a copilăriei sale, trăită în întregime în România, între București și Turnu Severin. Se poate spune că a fost crescut, îngrijit și educat între Dâmbovița și Dunăre. Cum s-a putut întâmpla un fapt atât de deosebit? Pentru că, în toți acei ani, între 1889 și 1905, viața lui a făcut parte din povestea, extraordinară și esențială pentru România modernă, a mareșalului Alexandru Averescu și a soției sale Clotilde, care l-au crescut ca pe un fiu, deși fusese adus pe lume la Pisa de către o violonistă, Anita Frascani, și de un tânăr ofițer originar din Cascio, în Toscana superioară, Ippolito Croce.

Evenimentele care l-au adus pe micuțul Alberto de pe malurile toscane ale râurilor Arno și Serchio pe cele ale apelor care traversează pământul verde al României ar părea paradoxale chiar și pentru vremurile noastre. Însă, este de ajuns să precizăm faptul că un ofițer român

prima parte

di
Marcello Croce

traducere
Olivia Simion

foto
archivio dell'autore
· arhiva autorului

IULIE · SEPTEMBRIE

ufficiale romeno, Alexandru Averescu, nella metà del decennio 1880/1890 si trovava a Torino per frequentare i corsi della Scuola di Guerra (cioè di perfezionamento per giovani ufficiali dopo la frequentazione dell'Accademia militare) nell'edificio sabauda dell'Arsenale militare. In realtà l'uomo aveva già alle sue spalle la durissima campagna per l'indipendenza della Romania, dove si era recato volontario. A Torino, Averescu aveva stretto amicizia con Ippolito Croce, a sua volta fresco ufficiale di Accademia. E lì due donne, la torinese Clotilde Caligaris, moglie di Alexandru (si erano sposati a Torino nel 1887), e la fiorentina Anita Frascani, un' apprezzata violinista, sentimentalmente legata all'ufficiale italiano, avevano almeno una cosa in comune, la musa delle arti musicali, poiché a sua volta Clotilde Caligaris era un celebrato soprano che aveva cantato anche alla Scala di Milano.

Ebbene, appena venuto al mondo il piccolo Alberto fu condotto in Romania da Alexandru e Clotilde, perché la coppia italiana non solo non era sposata, ma subito si separò, forse sopraffatta (o cinicamente attratta) da interessi e da convenzioni che erano dominanti nell'alta società di allora. E da quel momento il granitico ufficiale romeno, destinato a raggiungere dapprima il titolo di comandante della Scuola superiore di guerra a Bucarest, poi quello di Capo di Stato maggiore e infine di Ministro della guerra come Generale di brigata (1907), divenne il vero padre del bambino; e la moglie Clotilde Caligaris, che (a differenza di Anita) aveva scelto di abbandonare la carriera di cantante lirica, per dedicarsi completamente al marito, ne divenne la vera madre. Era stato un gesto nobile, questo della coppia italo-romena, che fa onore alla figura del Maresciallo e soprattutto a quella di Clotilde.

Mio padre la portava nel cuore fin da quando, divenuto adolescente, lasciò la Romania per abbracciare la carriera militare in Italia, dove a sua volta sarebbe divenuto ufficiale dell'esercito partecipando alle campagne militari in Tripolitania (1911) e in seguito alla guerra

promițător, Alexandru Averescu, la mijlocul deceniului 1880/1890, se afla la Torino pentru a urma cursurile Școlii de Război (cursuri de specializare pentru tinerii ofițeri după absolvirea Academiei militare) în clădirea Arsenalului militar. De fapt, bărbatul avea deja în spate campania foarte dură pentru independența României, unde se oferise voluntar. La Torino, Averescu se împrietenește cu Ippolito Croce, el însuși proaspăt ofițer al Academiei. Și acolo două femei, torineza Clotilde Caligaris, soția lui Alexandru (se căsătoriseră la Torino în 1887), și florentina Anita Frascani, o apreciată violonistă, legată sentimental de ofițerul italian, aveau cel puțin un lucru în comun, arta muzicală, deoarece, la rândul ei, Clotilde Caligaris era o soprană celebră care cântase și la Scala din Milano.

Queste due fotografie, asimmetriche, sono inedite ed eccezionali. Clotilde Caligaris e Alexandru Averescu, all'epoca in cui la coppia si stabilì in Romania. La foto era di proprietà della mia famiglia.

Aceste două fotografii asimetrice sunt inedite și excepționale. Clotilde Caligaris și Alexandru Averescu, pe vremea când cuplul s-a stabilit în România. Fotografie deținută de familia mea.

ceea, poate copleșit (sau atras cinic) de interese și convențiile dominante în înalta societate a vremii. Și, din acel moment, durul ofițer român, destinat să obțină mai întâi titlul de comandant al Școlii Superioare de Război din București, apoi cel de șef de stat major și în cele din urmă ministru de război ca general de brigadă (1907), a devenit adevăratul tată al copilului; iar soția sa, Clotilde Caligaris, care (spre deosebire de Anita) alesese să-și abandoneze cariera de cântăreață de operă pentru a se dedica în totalitate soțului ei, a devenit adevărata sa mamă. A fost un gest nobil, acesta al cuplului italo-român, care face cinstea figurii Maresalului și, mai ales, Clotildei.

Tatăl meu a purtat-o mereu în suflet de când, în adolescență, a părăsit România pentru a îmbrățișa o carieră militară în Italia, unde va deveni, la rândul său, ofițer de armată, participând la campaniile militare din Tripolitania (1911) și apoi la cele din războiul mondial. Tânărul Alberto, ajuns la vârsta maturității, s-a confruntat cu o dificilă alegere: predestinat unei cariere militare, a trebuit să decidă culoarea drapelului Academiei, român

mondiale. Il giovane Alberto, raggiunta l'età del giudizio, venne messo davanti a una duplice possibilità, e unicamente a quella: predestinato alla carriera militare, doveva decidere il colore della bandiera dell'Accademia, romena o italiana. Ascoltò la voce del sangue, benché fosse cresciuto e avesse studiato come romeno.

Ricordo che, già anziano, egli spesso si abbandonava al ricordo nostalgico della sua «mamma». Il suo volto molto severo si addolciva all'affacciarsi di quelle memorie lontane, di una tenerezza di parole o di gesti: perché nel correre dei decenni seguiti al suo commiato, attraverso la guerra mondiale, non la vide più. Tuttavia tennero aperta una corrispondenza abbastanza regolare tra Bucarest (o Turnu Severin) e Torino, la città dove Clotilde aveva, anziana e sempre più malata, la propria mamma (fin che visse), poiché la sua famiglia appunto era torinese. Regolarmente mio padre e mia madre si recavano a visitarla, dapprima nell'appartamento alla Crocetta e in seguito nella clinica privata, per poterne dar notizia alla figlia lontana, la quale non ebbe mai la possibilità di lasciare anche temporaneamente la Romania.

Invece il generale Averescu abbracciò mio padre quando venne in Italia, in visita diplomatica al capo del governo Mussolini, nel 1924. Era passato un tempo infinito, in quei vent'anni. Ora il generale romeno era considerato un eroe della patria e due anni dopo guidava il suo terzo governo in una difficile serie di trattative internazionali per affrontare i problemi lasciati aperti dal conflitto mondiale. Nel settembre del 1926 i capi di governo italiano e romeno firmarono a Roma, in Campidoglio, un trattato di amicizia italo-romena, come sottolineò Mussolini: «L'Italia è fiera di ricordare che, anche durante il travaglio del suo Risorgimento, ha rivolto il suo pensiero alle sorti della Nazione romena, la cui rinascita quasi contemporaneamente si andava compiendo. L'ultima grande guerra, mettendo Romania e Italia a fianco a fianco, ha ancor più sigillato la loro amicizia».

sau italian. A ascultat, în cele din urmă, glasul sângelui, deși crescuse și studiasse ca român.

Îmi amintesc că, deja în vârstă, se abandona adesea amintirii nostalgice a „mamei”. Fața lui foarte severă se înmuia la apariția acelor amintiri îndepărtate, a unei tandreți a cuvintelor sau a gesturilor: pentru că în deceniile care au urmat despărțirii, lovite și de războiul mondial, nu a mai văzut-o niciodată. Ei au menținut însă o cores-

pondență destul de regulată între București (sau Turnu Severin) și Torino, orașul în care Clotilde își avea propria mamă (câtă vreme a trăit), în vârstă și din ce în ce mai bolnavă, pentru că, așa cum menționam, familia ei era chiar din Torino. Tatăl și mama mea mergeau regulat să o viziteze pe mama Clotildei, mai întâi în apartamentul de la Crocetta și mai târziu în clinica privată, pentru a-i putea informa fiica îndepărtată, care nu a avut niciodată ocazia să părăsească România, nici măcar temporar.

În schimb, generalul Averescu l-a îmbrățișat pe tatăl meu când a venit în Italia, într-o vizită diplomatică la șeful guvernului, Mussolini, în 1924. Trecuse o perioadă

infinită de timp, în acei douăzeci de ani. Acum generalul român era considerat un erou al țării sale și, doi ani mai târziu, avea să-și conducă al treilea guvern într-o serie dificilă de negocieri internaționale pentru a aborda problemele lăsate deschise de conflictul mondial. În septembrie 1926, șefii de guvern italieni și români au semnat un tratat de prietenie italo-română pe Capitoliu, la Roma, cum avea să sublinieze Mussolini: „Italia este mândră să-și aducă aminte că, chiar și în timpul grelei perioade a Risorgimento-ului, și-a îndreptat gândurile spre soarta națiunii române, a cărei renaștere avea loc aproape simultan. Ultimul mare război, punând România și Italia una lângă alta, le-a pecetluit și mai mult prietenia”.

Questa foto risale alla fine del 1800, e ritrae la moglie del Generale Averescu, Clotilde, assieme alla madre del Generale e a mio padre Alberto, allora appena undicenne.

Această fotografie datează de la sfârșitul anilor 1800 și o înfățișează pe soția generalului Averescu, Clotilde, împreună cu mama generalului și tatăl meu Alberto, pe atunci în vârstă de doar unsprezece ani.

Călătorii literare în țara frumuseții

a noua parte

de
Ionel Gheorghiu

traduzione
Clara Mitola

Viaggi letterari
nel paese della Bellezza
(9^a parte)

LUGLIO-SETTEMBRE

În numărul de față „Călătoriile literare” se apleacă asupra figurii lui Gheorghe Asachi, poet, prozator și dramaturg român, precursor al generației pașoptiste, unul dintre cei cărora le datorăm apariția nuvelei istorice la noi, întemeierea Academiei Mihăilene și publicarea primei gazete românești din Moldova, *Albina Românească* (1829). Personalitate importantă așadar în cultura română, nici el nu a fost ocolit de mirajul fascinantei Italiei și al culturii acesteia.

GHEORGHE ASACHI LA IZVOARELE LATINITĂȚII

Figură luminoasă de cărturar umanist, cu largi cunoștințe în domenii variate, inovator al învățământului din Moldova în limba națională, GHEORGHE ASACHI (1788-1869) s-a format spiritual în Italia. Tânăr fiind, pleacă la Roma „din dorința de a atinge din fântâna cercării filologice și amorul pentru lucrurile antice” și, la îndemnul tatălui său, „de a studia România chiar la uricul ei”. La Roma se află între anii 1808-1812, studiind filologia și arheologia. Aici va cerceta numeroasele monumente rămase de la romani sau create în epoca Renașterii, studiază literatura italiană și alte literaturi europene. Va vizita în amănunțime muzee, biblioteci, teatre, va cerceta monumentele arhitectonice, va picta, va citi și va scrie. Studiază artele plastice cu pictorul Michele Keck și cu sculptorul Antonio Canova, în saloanele cărora o va cunoaște pe Bianca Milesi, o frumoasă tânără

foto: commons.wikimedia.org

Nel presente numero i «Viaggi letterari» sono dedicati alla figura di Gheorghe Asachi, poeta, prosatore e drammaturgo romeno, precursore della generazione del Quarantotto, uno degli autori cui si deve l'apparizione della novella storica nel nostro paese, la creazione dell'Accademia Mihăileană e la pubblicazione della prima gazzetta romena in Moldavia, *Albina Românească* (1829). Una personalità perciò importante nella cultura romena, che non è stata risparmiata dal miraggio dell'affascinante Italia e della sua cultura.

GHEORGHE ASACHI ALLE ORIGINI DELLA LATINITÀ

Figura luminosa di erudito umanista, con vaste conoscenze in diversi campi, innovatore dell'istruzione moldava in lingua nazionale, GHEORGHE ASACHI (1788-1869) ha compiuto la propria formazione spirituale in Italia. In gioventù si reca a Roma «per il desiderio di attingere dalla fonte della ricerca filologica e per l'amore verso le opere antiche» e, incoraggiato dal padre, «per studiare la Romania proprio alle sue origini». Vive a Roma tra il 1808 e il 1812, studiando filologia e arheologia. Qui svolgerà ricerche su numerosi monumenti di origini romane o creati in epoca Rinascimentale, studierà la letteratura italiana e le altre letterature europee. Visiterà dettagliatamente musei, biblioteche, teatri, studierà i monumenti architettonici, dipingerà, leggerà e scriverà. Studia arti plastiche con il pittore Michele Keck e con lo scultore Antonio Canova,

italiană, care va deveni muza întregii sale poezii erotice. Impresiile sale sunt consemnate în două texte de memorii intitulate: *Rezumatul călătoriei unui moldovean la Roma*, publicat în *Albina românească* (1837) și *Fragment din memoriile călătoriei unui român din 1808*, apărut în adaosul literar al *Monitorului oficial al Moldovei* (1861).

Manuscrisele lui Gheorghe Asachi, intrate în fondul Academiei Române, consemnează itinerarul scriitorului în Italia, începând cu 1808, ce a cuprins opriri la Veneția, Padova, Ferrara, Bologna, Florența, Siena, Buonconvento, Viterbo, Baiano, Roma. În Roma „cea mărită” intră prin Porta del Popolo, merge la Columna lui Traian, în fața căreia meditează, considerându-se un descendent al daco-romanilor.

De acolo pornește spre Napoli, „într-un vetturino cu catâri”. Vede monumentele de pe Via Appia, se oprește în localitățile Velletri și Terracina. La Napoli vizitează muzee, biblioteci, ateliere, teatrul San Carlo și biserici, ca San Gennaro. Coboară în craterul Vezuviului care fumează, stârnind entuziasmul privitorilor ce exclamă: „Viva il moldavo!”. Vizitează și ruinele Pompeiului, care-l impresionează prin tragismul lor. Cuprins de admirație în fața zonelor pitorești și a vestigiilor trecutului latin, Asachi notează: „O singură viață nu ajunge spre observarea capodoperelor artei și a fenomenelor naturii acestei țări clasice.”

La Roma, unde se va stabili, va duce o viață modestă. Sunt ani de studii și cercetări. În Biblioteca Vaticanului descoperă manuscrisul lui Dimitrie Cantemir, *Istoria Imperiului Otoman*, în engleză, și ia din el motivul pentru poezia *Ștefan cel Mare înaintea Cetății Neamț*. Începe să scrie versuri în limbile italiană și română încă din timpul studiilor la Roma, „eterna urbe”. A luat ca model tehnica liricii italiene, cu felurile ei construcții și, îndeosebi, „sonetul, oda, anacreontica”. Studiul clasicismului italian i-a fost o permanentă călăuză: „Studiul clasicilor italieni m-au convins că nicio limbă mai mult decât cea italiană ar putea înlesni și dezvolta, mai cu seamă, literatura și în particular poezia română”. George Călinescu observa că „poezia lui Asachi e aproape în întregime sub regimul lui Petrarca și al liricii italiene settecentiste”. El este întâiul sonetist român, *Leucaidele* lui Asachi luând naștere din marea lui dragoste pentru Bianca Milesi (*Leuca*). Ele reprezintă, de fapt, fondul poetic cel mai valoros al lui Gheorghe Asachi. Criticul Șerban Cioculescu observa: „Poeziile închinată Italiei, amintirii Biancâi Milesi, precum și anacreonticele constituie partea cea mai bună din activitatea lirică a lui Asachi, excelent meșteșugar al versului.”

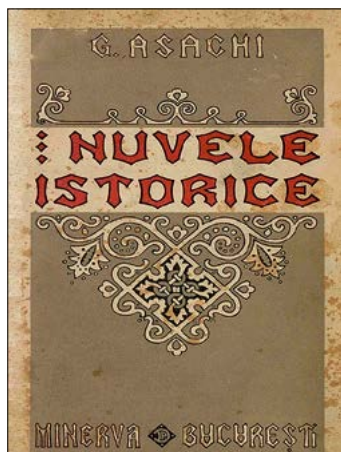

foto: commons.wikimedia.org

nei cui saloni conosceră Bianca Milesi, una bella giovane italiana che diventerà la musa del suo intero ciclo di poesie erotiche. Le sue impressioni sono consegnate in due testi di memorie, intitolati: *Rezumatul călătoriei unui moldovean la Roma* (*Il sunto del viaggio di un moldavo a Roma*), publicato in *Albina românească* (1837) e *Fragment din memoriile călătoriei unui român din 1808* (*Frammento dalle memorie di viaggio di un romeno nel 1808*), apparso nel supplemento letterario della *Gazzetta ufficiale di Moldavia* (1861).

I manoscritti di Gheorghe Asachi, entrati a far parte del fondo dell'Accademia Romana, restituiscono l'itinerario dello scrittore in Italia, a partire dal 1808, e composto da tappe

a Venezia, Padova, Ferrara, Bologna, Firenze, Siena, Buonconvento, Viterbo, Baiano, Roma. Nella «grande» Roma entra attraverso Porta del Popolo, si reca alla Colonna Traiana, di fronte alla quale medita, considerandosi un discendente dei daco-romani. Da lì parte alla volta di Napoli, «in una piccola vettura trainata da muli». Vede i monumenti sulla Via Appia, si ferma nelle località di Velletri e Terracina. A Napoli visita musei, biblioteche, at-

lier, il teatro San Carlo e le chiese, come quella di San Gennaro. Discende nel cratere fumante del Vesuvio, suscitando l'entusiasmo dei presenti che esclamano: «Viva il moldavo!». Visita anche le rovine di Pompei, che lo colpiscono per la loro tragicità. In preda all'ammirazione di fronte ai paesaggi pittoreschi e alle vestigia del passato latino, Asachi annota: «Una sola vita non basta per osservare i capolavori dell'arte e i fenomeni della natura di questo paese classico».

A Roma, dove si stabilirà, condurrà un'esistenza modesta. Sono anni di studi e ricerche. Nella Biblioteca del Vaticano scopre il manoscritto di Dimitrie Cantemir, *La Storia dell'Impero Ottomano*, in inglese, da cui trae l'ispirazione per la poesia *Ștefan cel Mare înaintea Cetății Neamț* (*Ștefan cel Mare di fronte alla Fortezza Neamț*). Inizia a scrivere versi in lingua italiana e romena già al tempo dei primi studi a Roma, «eterna urbe». Ha accolto come modello la tecnica lirica italiana, con le sue diverse costruzioni e, in particolare, «il sonetto, l'ode, l'anacreontica». Lo studio del classicismo italiano è stato la sua guida in modo permanente: «Lo studio dei classici italiani mi ha convinto che nessuna lingua oltre a quella italiana potrebbe facilitare e sviluppare meglio la letteratura e in particolare la poesia romena». George Călinescu osservava che «la poesia di Asachi è quasi interamente dominata da Petrarca e dalla lirica italiana settecentesca». Lui è

Creată în anul 1809, oda *La Italia* este o poezie ce unește într-o admirabilă sinteză grandiosul cu pitorescul. Frumoasa Italie, cu peisaje de paradis, este străjuită de gloria geniului latin. Legat de pământul românesc prin originea sa, poetul prezintă istoria poporului său în versurile: „Între surupate temple, obelisce și coloane/ Ca un turn de fer întreagă stă colona lui Traian;/ Pre ea văd: Istrul se pleacă Iasienei legioane,/ Cum cu patria sa pere-a Decebalului oștean/ Și cum în deșerta Dacie popor nou se-ntemeiază/ De-unde limba, legi și nume a românilor derează”. Din aceste versuri reiese motivul dragostei adevărate a lui Asachi pentru Italia, cea cu țărături „congiurate de mări gemeni, împărțite de-Apenini/ unde floarea nu se trece sub un cer ce-i tot senin”.

Este un omagiu al cărturarului pentru țara sa, pentru originea ei nobilă. De aici, interesul viu al patriotului român pentru locul „unde mândre monumente ale domnitoarei ginte,/ înviază mii icoane la aducere-aminte!”. Asachi este, într-un fel, precursorul bardului de la Mircești, autorul *Cântecului gîntei latine*, Alecsandri. În această țară, căreia îi închină versurile sale „în grădin-ast-a Europei”, toate artele se înfrățesc sub semnul virtuții. Ultimele versuri exprimă venerația absolută a întemeietorilor de neam: „Un român al Daciei vine la străbuni, ca să sărute/ țărna de pe-a lor mormânturi și să-nvețe-a lor virtute”.

Tema Italiei o întâlnim și în sonetul-odă *Către Tibru*, datat 1810. Fluviul roman păstrează în conștiința sa ecourile vechilor civilizații și poetul, venit din „Dacia umbroasă”, vrea să guste armoniile prin intermediul lirei lui Petrarca. În oda *Prolog. La Patrie*, în 1836, poetul vorbește de „maica Roma”, care ne-a lăsat „legi și pământuri, vorba sa și-naltul nume”. Întors de la Roma, cu speranța realizării unor grandioase proiecte, se găsește-n fruntea luptei de apărare națională a moldovenilor și de renaștere culturală. Deschizător de drumuri în domenii foarte variate, Gheorghe Asachi a deschis și campania cunoașterii istoriei propriului său neam, în epoca începuturilor moderne ale României.

il primo sonettista romeno, e il ciclo *Leucaidele* (*Le leucaide*) di Asachi nascerà dal grande amore del poeta per Bianca Milesi (*Leuca*). Questo ciclo rappresenta, di fatto, la produzione poetica più valorosa di Gheorghe Asachi. Il critico Șerban Cioculescu osservava: «*Le poesie dedicate all'Italia, i ricordi di Bianca Milesi come anche le anacreontiche costituiscono la parte migliore dell'attività lirica di Asachi, eccellente artigiano del verso*».

Composta nel 1809, l'ode *La Italia* (*All'Italia*) è una poesia che unisce in un'ammirabile sintesi il grandioso e il pittoresco. La bella Italia, con i suoi paesaggi paradisiaci, è protetta della gloria del genio latino. Legato alla terra romana dalle sue origini, il poeta presenta la storia del suo popolo in versi: «*Tra i consunti templi, obelischii e colonne / Come una torre di ferro intatta sta la colonna di Traiano; / Su di essa vedo: l'Istro che s'inchina alla legione Iasiana, / Come con la sua patria perisce il soldato di Decebal / E come nella desolata Dacia un nuovo popolo nasce / Da cui lingua, legge e nome dei romeni discendono*».

Da questi versi emerge il motivo del profondo amore che Asachi nutre per l'Italia, paese dalle coste «*circondate da mari gemelli, divise dagli Appennini / dove il fiore non svetta sotto cielo sempre sereno*».

È un omaggio dell'erudito al suo paese, alle sue nobili origini. Da qui, il vivo interesse del patriota romeno per il luogo «*in cui i fieri monumenti della stirpe sovrana / resuscitano migliaia di icone del ricordo!*» Asachi in un certo modo è il precursore del bardo di Mircești, l'autore di *Cântecul gîntei latine* (*Il canto della stirpe latina*), Alecsandri. In questo paese, cui dedica i suoi versi «*in questo giardino d'Europa*», tutte le arti si affratellano sotto il segno della virtù. Gli ultimi versi esprimono l'assoluta venerazione dei fondatori della stirpe: «*Un romeno della Dacia viene dai suoi avi, per baciar / la terra delle loro tombe e apprendere la loro virtù*».

Il tema dell'Italia torna anche nel sonetto *Către Tibru* (*Al Tevere*), datato 1810. Il fiume romano conserva nella sua coscienza l'eco delle antiche civiltà e il poeta, proveniente dalla «*Dacia ombrosa*», vuole gustarne le armonie attraverso la lirica di Petrarca. Nell'ode *Prolog. La Patrie* (*Prologo. Alla Patria*), nel 1836, il poeta parla della «*madre Roma*» che ci ha donato «*leggi e terra, la sua parola e l'elevato nome*». Tornato da Roma, con la speranza di realizzare grandiose azioni, si trova di fronte alla lotta di difesa nazionale dei moldavi e alla rinascita culturale. Pioniere in diversi ambiti, Gheorghe Asachi ha avviato anche la campagna per la conoscenza della storia del proprio popolo, agli albori della moderna Romania.

Foto: Livioandronco/2013 / commons.wikimedia.org

Nato a Roma nel '76, l'autore di questo articolo, Massimiliano Nardulli, vive e lavora costantemente tra cinema e musica da circa 20 anni in giro per il mondo. Dopo aver lavorato come programmatore e direttore artistico di prestigiosi festival cinematografici europei, è stato tra i creatori di LESS IS MORE - laboratorio internazionale di sceneggiatura low budget organizzato da Le Groupe Ouest (Francia) - e del TSFM (Torino Short Film Market), il primo mercato del cortometraggio in Italia. È stato mentore per diversi programmi internazionali di sviluppo sceneggiature. Vincitore dei premi Gopo e UCIN in 2019 per la migliore musica originale del film *Charleston*, è anche lettore universitario nel master di sceneggiatura all'UNATC (Università Nazionale di Arte Teatrale e Cinematografica di Bucarest).

Ho pensato a questo articolo come a una breve introduzione al lavoro cinematografico del regista e sceneggiatore romano Sergio Citti (Roma, 30 Maggio 1933 - Fiumicino, 11 Ottobre 2005). A molti lettori magari il nome dell'autore può risultare poco conosciuto o forse al massimo può riecheggiare il più conosciuto fratello Franco Citti, "L'Accattone" di Pasolini, ma in realtà l'importanza di Sergio Citti nel panorama cinematografico italiano, soprattutto a cavallo tra gli anni '70 e '80, è stata di enorme rilievo.

Sogni e bisogni

Allievo e allo stesso tempo maestro di Pier Paolo Pasolini, che lo ha iniziato alla scrittura e alla realizzazione cinematografica, Sergio Citti è stato colui che ha permesso a sua volta a Pasolini di scoprire dall'interno la vita delle borgate romane con la loro filosofia di vita, l'arte d'arrangiarsi tipica dello specifico ed estremamente variegato sottoproletariato di quel periodo storico. L'amicizia e la stima reciproca di due personaggi tanto diversi, ma allo stesso tempo così complementari, ha dato vita ad una delle collaborazioni più riuscite e meno conosciute del cinema italiano.

Stranamente, ma non troppo, ho scelto una forma cinematografica un po' inusuale per presentare un regista con diversi lungometraggi all'attivo, alcuni dei quali con un più che discreto successo di critica e pubblico, come *Il Casotto* o *Mortacci*.

Născut la Roma în '76, autorul acestui articol, Massimiliano Nardulli, trăiește și lucrează constant între cinema și muzică de aproximativ 20 de ani, colindând lumea. După ce a lucrat ca programator și director artistic la prestigioase festivaluri de film europene, a fost unul dintre creatorii LESS IS MORE - un laborator internațional de scenaristică cu buget redus, organizat de Le Groupe Ouest (Franța) - și al TSFM (Torino Short Film Market), prima piață pentru filme de scurt metraj din Italia. A fost mentor pentru mai multe programe internaționale de dezvoltare de scenarii. Câștigător al premiilor Gopo și UCIN în 2019 pentru cea mai bună muzică originală a filmului *Charleston*, este și lector universitar la masterul de scenaristică al UNATC (Universitatea Națională de Artă Teatrală și Cinematografică București).

Am gândit acest articol ca pe o scurtă introducere în opera cinematografică a regizorului și scenaristului roman Sergio Citti (Roma, 30 mai 1933 - Fiumicino, 11 octombrie 2005). Pentru mulți cititori acest nume poate suna destul de puțin cunoscut sau poate, cel mult, evoca pe fratele mai faimos, Franco Citti, personajul „Accattone” din filmul lui Pasolini, dar în realitate rolul lui Sergio Citti pe scena filmului italian, mai ales la trecerea dintre anii '70 și '80, este de mare însemnătate.

Elev și în același timp profesor al lui Pier Paolo Pasolini, care l-a inițiat în scris și în tehnica cinematografică, Sergio Citti a fost cel care, la rândul său, i-a permis lui Pasolini să descopere din interior viața suburbiilor romane, cu filosofia lor de a trăi și cu arta de a se descurca tipică pentru subproletariatul specific și extrem de variat al acelei perioade istorice. Prietenia și stima reciprocă a două personaje atât de diferite, dar în același timp atât de complementare, au dat naștere uneia dintre cele mai reușite și mai puțin cunoscute colaborări din cinematografia italiană.

În mod ciudat, dar nu foarte, am ales o formă cinematografică oarecum neobișnuită pentru a prezenta un regizor cu diverse lungmetraje la activ, dintre care unele cu succes mai mult decât moderat la critici și la public, precum *Il Casotto* sau *Mortacci*.

Într-adevăr, *Sogni e bisogni* (*Visuri și nevoi*) este un serial de televiziune din 1985, produs de RAI 2, în 11 episoade, legate între ele printr-un truc narativ simplu, dar extrem de funcțional, pierderea unui mic caiet în care este scrisă viața fiecărei ființe umane de către Destin (interpretat de o Giulietta Masina mereu magnifică) și căutarea sa ulterioară, printre întâmplări și neazuri varii, de către un trio curios format din Destinul însuși, Binele (actorul argentinian Hector Alterio) și Răul (francezul Jacques Dufilho). În mijlocul acestor peripeții se inserează diversele episoade, care nu au un fir logic/temporal

di
Massimiliano
Nardulli

traducere
Olivia Simion

Infatti *Sogni e bisogni* è una serie televisiva del 1985 prodotta da RAI 2 in 11 episodi, legati tra loro da un semplice ma estremamente funzionale *escamotage* narrativo, la perdita di un piccolo taccuino in cui è scritta la vita di ogni essere umano da parte del Destino (interpretato da una sempre magnifica Giulietta Masina) e la sua successiva ricerca, tra avvenimenti e contrattempi vari, da parte di un curioso terzetto composto dal Destino stesso, il Bene (l'attore argentino Hector Alterio) e il Male (il francese Jacques Dufilho). In mezzo a queste peripezie s'inseriscono i vari episodi, che non hanno un filo logico/temporale continuo, ma che sono come dei cortometraggi in cui possiamo ritrovare tutta la ricchissima poetica dell'autore.

In questi 11 episodi troviamo gli interpreti principali del cinema italiano degli anni '80, sapientemente e coraggiosamente messi insieme da Sergio Citti nella stessa maniera ricca di creatività e a metà strada tra cinema d'autore e cinema commerciale con cui ha sempre lavorato anche per i lungometraggi.

Se scorriamo i crediti dei vari episodi, troviamo attori del calibro di Paolo Villaggio, Francesco Nuti, Carlo Verdone, Enrico Montesano, Alessandro Haber, Gigi Proietti, Maurizio Nichetti, Renato Pozzetto, Michela Miti, Ugo Tognazzi, Franco Citti, Ninetto Davoli, Serena Grandi, Daria Nicolodi, una giovanissima Asia Argento, Marina Confalone, Mario Brega e molti altri ancora.

Ogni episodio ha una sua storia che non mi pare il caso di approfondire qui, anche per non levare al lettore e possibile spettatore il piacere di scoprire questo fantastico esempio così poco conosciuto della produzione cinematografica italiana.

Ecco, se dovessimo dare ai nostri lettori qualche chiave di lettura in più sul perché di Sergio Citti, mi soffermerei sul fatto che forse proprio lui, con la sua risata e la sua schiettezza da borgataro, ha saputo coniugare in maniera quasi perfetta la ricerca umana Pasoliniana, l'universo visionario Felliniano, senza però dimenticare che il cinema è anche e soprattutto arte per un pubblico vasto e variegato, senza trascurare il lato commerciale, ma non essendone mai completamente schiavo.

Per tutte queste ragioni credo che (ri)scoprire Sergio Citti oggi non sia solo necessario ma anche estremamente attuale, e forse in questa scelta, mi ha guidato anche il titolo di questa serie televisiva: non sono forse i sogni e i bisogni che ci fanno muovere in questo mondo di pazzi in cui viviamo?

continuu, ci sunt ca scurtmetraje în care putem regăsi întreaga poetică foarte bogată a autorului.

În aceste 11 episoade îi regăsim pe principalii interpreți ai cinematografeii italiene a anilor '80, adunați laolaltă cu pricepere și curaj de Sergio Citti, în aceeași manieră plină de creativitate, aflată la jumătatea distanței dintre cinematografia de autor și cinematografia comercială, pe care a folosit-o mereu și pentru lungmetraje.

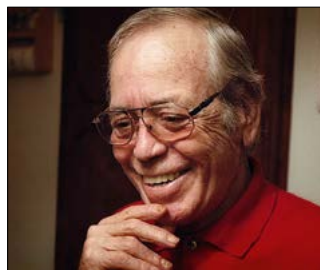
Visuri și nevoi

Dacă parcurgem genericul final al diferitelor episoade, găsim actori de calibrul lui Paolo Villaggio, Francesco Nuti, Carlo Verdone, Enrico Montesano, Alessandro Haber, Gigi Proietti, Maurizio Nichetti, Renato Pozzetto, Michela Miti, Ugo Tognazzi, Franco Citti, Ninetto Davoli, Serena Grandi, Daria Nicolodi, o foarte tânără Asia Argento, Marina Confalone, Mario Brega și încă mulți alții.

Fiecare episod are propria sa poveste, despre care nu cred că este cazul să aprofundez aici, pentru a nu priva cititorul și posibilul spectator de plăcerea de a descoperi acest exemplu fantastic, puțin cunoscut, de producție cinematografică italiană.

Ei, bine, dacă ar fi să le oferim cititorilor noștri câteva chei de lectură în plus pentru a-l înțelege pe Sergio Citti, m-aș opri asupra faptului că poate el, cu râsul și cu franchețea lui de *borgataro* [N.T.: persoană care locuiește într-una dintre suburbiile Romei; care trăiește într-o condiție de marginalizare socială], a reușit să îmbine într-un mod aproape perfect cercetarea umană a lui Pasolini și universul vizionar al lui Fellini, fără a uita totuși că cinematografia este și – mai presus de toate – artă pentru un public vast și variat, fără a neglija latura comercială, dar niciodată fiind complet sclavul acesteia.

Din toate aceste motive cred că (re)descoperirea lui Sergio Citti astăzi nu este doar necesară, ci și extrem de actuală și poate că și titlul acestui serial de televiziune m-a ghidat în alegerea făcută: oare nu visurile și nevoile ne fac să ne mișcăm în lumea asta nebună în care trăim?

Sergio Citti

foto: terrafilmfest.org

foto: imdb.com

Orizzonti culturali italo-romeni

- tra mediazione culturale e letteratura

Per i «Dialoghi Letterari» di questo numero, e con lo sguardo sempre rivolto agli eventi interculturali di promozione letteraria e alle personalità che hanno svolto e continuano a svolgere un ruolo importante nel panorama culturale italiano e romeno, abbiamo deciso di rivolgere delle domande ad Afrodita Cionchin che, oltre ad essere una rinomata italianista, docente e traduttrice, è soprattutto fondatrice e direttrice di *Orizzonti culturali italo-romeni / Orizonturi culturale italo-române*, rivista online bilingue esistente da ben tredici anni.

di
Clara Mitola

traducere
Olivia Simion

dialoghi
letterari

Pentru „Dialogurile literare” ale acestui număr, și cu ochii mereu pe evenimentele interculturale de promovare literară și pe personalitățile care au jucat și continuă să joace un rol important în panorama culturală italiană și română, am decis să-i adresăm câteva întrebări Afroditei Cionchin care, pe lângă faptul că este o italianistă de renume, profesor și traducător, este, mai presus de toate, fondatoarea și directorul *Orizzonti culturali italo-romeni / Orizonturi culturale italo-române*, o revistă online bilingvă care există de treisprezece ani.

Nato nel 2011, *Orizzonti* è un progetto che rimane unico nel suo genere, non solo per la ricchezza dei suoi contenuti e per l'approccio che lo caratterizza, e che passa attraverso la sinergia di numerosi attori della cultura italiana e romena, di traduttori e autori, ma soprattutto perché ospita tra le sue pagine virtuali l'unico database attualmente esistente (e costantemente aggiornato) di tutta la letteratura romena tradotta finora in italiano, a partire dal 1903. Allo stesso tempo, la rivista ospita anche un database su Emil Cioran e un altro dedicato agli autori romeni italofoeni, spesso rappresentanti della diaspora romena in Italia.

Oltre alle sezioni di prassi, che ci si aspetta di trovare in una rivista di cultura letteraria, dedicate a *poesia, studi, recensioni* ecc., nel tempo *Orizzonti* si è arricchito di numerose nuove sezioni di taglio più specialistico, come nel caso di «Orizzonti d'Arte», «Orizzonti Filosofici», «Orizzonti Donna» (con approfondimenti sulla figura femminile nelle sue diverse declinazioni

Apărut în 2011, *Orizonturi* este un proiect ce rămâne unic în felul lui, nu numai prin bogăția conținutului și prin abordarea care îl caracterizează, prin sinergia a numeroși actori ai culturii italiene și românești, a traducătorilor și autorilor, dar mai ales pentru că găzduiește printre paginile sale virtuale singura bază de date actuală (și permanent actualizată) a întregii literatură române traduse în italiană până în prezent, începând cu anul 1903. În același timp, revista găzduiește și o bază de date despre Emil Cioran și alta dedicată autorilor români de limbă italiană, adesea reprezentanți ai diasporei românești din Italia.

Pe lângă secțiunile tipice, pe care te-ai aștepta să le găsești într-o revistă de cultură literară, dedicate *poeziei, studiilor, recenziiilor* etc., de-a lungul timpului *Orizonturi* s-a îmbogățit cu numeroase rubrici noi de natură mai specializată, ca în cazul „Orizonturilor de Artă”, „Orizonturilor Filosofice”, „Orizonturilor Donna” (cu perspective asupra figurii feminine

letterarie, artistice, științifice), «Cinema Orizzonti», «Biblioteca Orizzonti» (che riunisce estratti da opere edite ma anche inedite, tradotti in italiano) o «Italianistica Orizzonti» (che ospita articoli riguardanti lingua, letteratura e cultura italiana).

A seguire, perciò, la breve intervista alla creatrice di *Orizzonti culturali italo-romeni*, Afrodita Cionchin.

Fondata nel 2011, la rivista on-line *Orizzonti culturali italo-romeni* (ISSN 2240-9645, www.orizzonticulturali.it) è un metaforico ponte all'interno dello spazio romanzo e, fuor di metafora, è diventata negli anni una delle maggiori vie d'accesso al bacino letterario e più generalmente culturale italiano e romeno, non solo contemporaneo. Qual è la storia di *Orizzonti culturali*?

Nata nel periodo in cui insegnavo romeno all'Università di Padova, la rivista rappresenta a tutt'oggi un *unicum* nel panorama editoriale sia italiano sia romeno, grazie alle due edizioni nelle rispettive lingue, distinte (ognuna vive di vita propria) e correlate (ognuna riprende, quando è il caso, i contenuti dell'altra), attraverso le quali realizziamo contemporaneamente una doppia promozione, della cultura romena in Italia e della cultura italiana in Romania.

Sei una nota italianista, docente, filologa, traduttrice, redattrice e più generalmente direi animatrice culturale. Con quali intenti hai intrapreso questo cammino interculturale?

L'intento era quello di offrire uno spazio di incontro e dialogo tra gli intellettuali italiani interessati alla cultura romena e gli intellettuali romeni che si dedicano alla cultura italiana. Insieme ai miei colleghi siamo riusciti in questa impresa: abbiamo decine di collaboratori di entrambi i Paesi, una vera e propria rete di comunicazione in continuo sviluppo.

In termini culturali, che tipo di esperienza è stata la tua integrazione in Italia?

Quella di aprire nuovi campi di studio e orizzonti di vita, arricchenti sia professionalmente che umanamente.

în diferitele sale declinări literare, artistice și științifice), „Cinema Orizonturi”, „Biblioteca Orizonturi” (care reunește extrase din lucrări publicate, dar și inedite, traduse în italiană) sau „Orizonturi Italianistica” (ce găzduiește articole despre limba, literatura și cultura italiană).

Urmează, așadar, scurtul interviu cu creatoarea *Orizonturi culturale italo-române*, Afrodita Cionchin.

Înființată în 2011, revista online *Orizonturi culturale italo-române* (ISSN 2240-9645, www.orizonturiculturali.ro) este o punte metaforică în interiorul spațiului latin și, nemetaforic vorbind, a devenit de-a lungul anilor una dintre principalele căi de acces la rezervorul literar și, în general, cultural italian și românesc, nu doar contemporan. Care este istoria *Orizonturilor culturale*?

Născută pe vremea când predam limba română la Universitatea din Padova, revista reprezintă încă un *unicum*, atât în panorama editorială italiană, cât și în cea românească, datorită celor două ediții în limbile respective, distincte (fiecare are propria viață) și corelate (fiecare reia, atunci când este cazul, conținutul celeilalte), prin care realizăm concomitent o dublă promovare, a culturii românești în Italia și a culturii italiene în România.

Ești o italianistă cunoscută, profesor, filolog, traducătoare, redactor și, în general, aș spune animator cultural. Cu ce intenții te-ai angajat în această călătorie interculturală?

Intenția a fost de a oferi un spațiu de întâlnire și dialog între intelectualii italieni interesați de cultura română și intelectualii români dedicați culturii italiene. Împreună cu colegii mei am reușit

în acest demers: avem zeci de colaboratori din ambele țări, o adevărată rețea de comunicare în continuă dezvoltare.

Afrodita Cionchin

foto: orizonturiculturali.ro

dialoguri
literare

Come definiresti la relazione tra Italia e Romania in ambito culturale?

Oggi gli scambi culturali tra i due Paesi sono più che mai vivaci e intensi grazie alla ricca attività di istituzioni, come sarebbero l'Accademia di Romania in Roma, l'Istituto Culturale Romeno di Venezia, e l'Istituto Italiano di Cultura di Bucarest con la filiale di Cluj. C'è poi l'attività interculturale delle cattedre di romeno in Italia

e di italiano in Romania. In ambito editoriale, dal 2009 la Romania partecipa ogni anno al Salone del Libro di Torino con un proprio stand nazionale, per promuovere le traduzioni dalla letteratura romena pubblicate in Italia. Dall'altra parte c'è la grandissima offerta di libri italiani in traduzione romena.

In questi dodici anni d'attività, *Orizzonti culturali* è stato un importante strumento di promozione e diffusione culturale, raccogliendo e restituendo una vasta gamma di voci, testimonianze e opere. Esiste una storia cui sei particolarmente legata?

Sì, la storia della famiglia Illy: il fondatore del noto brand, Francesco Illy, al secolo Illy Ferencz, nacque a Timișoara nel 1892 da padre ungherese. Gli ho dedicato una mia ricerca, con il ritrovamento di un atto inedito, seguito da un'ampia intervista a Riccardo Illy, corredata da documenti di famiglia che ci ha gentilmente messo a disposizione. Nel 2013, su nostra proposta, il Comune di Timișoara ha concesso la cittadinanza onoraria post mortem a Francesco Illy.

Din punct de vedere cultural, ce fel de experiență a fost integrarea ta în Italia?

Acea de a deschide noi domenii de studiu și orizonturi de viață, care să îmbogățească atât profesional, cât și uman.

Cum ai defini relația dintre Italia și România în sfera culturală?

Astăzi schimburile culturale dintre cele două țări sunt mai vii și mai intense ca niciodată datorită activității bogate a unor instituții, precum Academia Română din Roma, Institutul Cultural Român din Veneția și Institutul Cultural Italian din București cu filiala de la Cluj. Apoi este activitatea interculturală a catedrelor de română în Italia și de italiană în România. În domeniul editorial, din 2009 România participă în fiecare an la Târgul de Carte de la Torino cu propriul stand național, pentru a promova traducerile din literatura română publicate în Italia. Pe partea cealaltă, există oferta uriașă de cărți italiene traduse în limba română.

În acești doisprezece ani de activitate, *Orizzonti culturale* a fost un instrument important de promovare și diseminare culturală, adunând și restituind o gamă largă de voci, mărturii și lucrări. Există vreo poveste de care ești în mod deosebit atașată?

Da, povestea familiei Illy: fondatorul cunoscutului brand, Francesco Illy, născut Illy Ferencz, s-a născut la Timișoara în 1892 dintr-un tată ungar. I-am dedicat cercetările mele, odată cu descoperirea unui act inedit, urmată de un amplu interviu cu Riccardo Illy, însoțit de documente de familie pe care ni le-a pus cu amabilitate la dispoziție. În 2013, la propunerea noastră, Municipiul Timișoara i-a acordat post-mortem cetățenia de onoare lui Francesco Illy.

De la pasiune, la excelență – cu Paolo Bosisio, printre amintiri din copilărie și cele mai înalte culmi artistice

interviu realizat de
Gabriela Lungu

În numărul 115-116 al revistei noastre am avut plăcerea de a publica un interviu cu profesoara și premiata traducătoare Gabriela Lungu din Cluj. De data aceasta, dumneaei ne-a făcut bucuria de a ne transmite spre publicare integrală un interviu (parțial apărut în nr. 7/2023 al revistei *Steaua* din Cluj) pe care l-a realizat cu Paolo Bosisio. Regizor, scenarist, actor, critic teatral, profesor, personalitate TV, director artistic la unele teatre istorice italiene și la festivaluri internaționale în domeniul operei și al baletului, Paolo Bosisio este o personalitate complexă, care a semnat regia, în Italia și în diverse țări europene și asiatice, între care și România, după cum veți putea citi, a multe dintre cele mai importante capodopere din repertoriul italian și francez al operelor.

Per ragioni di spazio, in questo numero il testo è solo in romeno, quello in lingua italiana verrà pubblicato nel numero di dicembre.

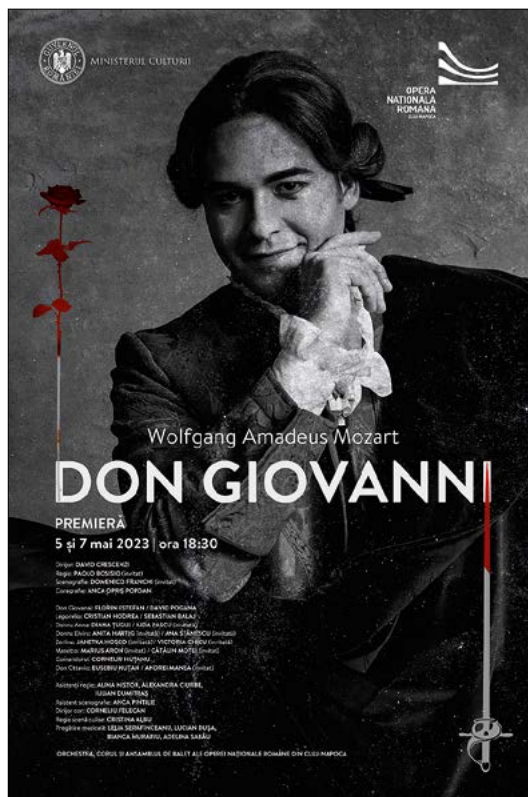
Domnule profesor Bosisio, vă mărturisesc că, atunci când v-am văzut în fața Operei din Cluj așteptând să intrați la spectacolul cu *Puritanii* de Bellini, am fost extrem de uimită. Poate tocmai din cauza acestei surprize am avut curajul să vă opresc și să vă întreb dacă într-adevăr sunteți dumneavoastră, pentru că nu reușeam să-mi cred ochilor că profesorul Paolo Bosisio, regizor, jurnalist, director artistic al mai multor teatre italiene, scenarist, actor – și nu cred că am spus tot – se găsea la Cluj. Pe cale de consecință prima mea întrebare e asta: ce faceți, domnule profesor, la Cluj?

La Cluj fac ceea ce în ultima vreme, asta însemnând în ultimii douăzeci de ani, fac tot mai frecvent: regizez o operă, care în acest caz e *Don Giovanni* de Mozart, ce va fi reprezentată pe scena Operei din Cluj, în premieră absolută, în 5 și în 7 mai 2023. Meseria de regizor de operă e fructul uneia dintre numeroasele evoluții ale unicei mele pasiuni, o pasiune care mă stăpânește de când eram copil, și anume pasiunea pentru teatru, la care se adaugă, se unește într-o manieră substanțială, marea mea pasiune pentru literatură, pentru lectură, pentru arte și pentru muzică. Toate acestea au fost pilotate însă de acea primă pasiune pentru teatru, care mi-a îndrumat viața, cum

spuneam, încă din copilărie. Sincer să fiu, prima dată când am făcut-o pe regizorul, îmi vine să râd când spun, aveam nouă ani – eram, deci, în clasa a IV-a – și directoarea școlii mele, pe care nu pot s-o uit chiar dacă au trecut aproape șaptezeci de ani de atunci, care avea o pasiune pentru teatru, m-a chemat în biroul ei și mi-a spus: „Ascultă, băiețuș, eu am radioul care unește biroul meu cu toate clasele și mi-ar plăcea, pentru că tu ai o voce deosebită, să citești ceva la radio.” Eu eram un copil timid, dar în același timp obraznic, roșeam pentru orice, dar am acceptat și am citit la radio o poezie de Pascoli, intitulată *Due fanciulli*. După vreo câteva luni m-am dus la directoare și i-am spus că aș vrea să fac un spectacol, pentru că „sunt pasionat de teatrul de marionete, merg tot timpul la circ, merg cu bunica la Operă, am văzut multe lucruri și vreau să fac un spectacol”. Și-a dat acordul și am mers prin clase, am ales cinci băieți și fete și am făcut un lucru de care, acum, când îmi aduc aminte, mi-e teribil de rușine, un ghiveci de banalități și prostii. Totuși, acesta a fost debutul meu, ce mi-a adus o mică medalie de aur, pe care o mai am încă, însoțită de o diplomă. Când directoarea mi-a dat-o, a spus: „Asta este pentru copilul nostru ce are o minte vulcan”. De acolo a început totul, dar, evident, nu acesta e adevăratul început. Începutul pasiunii mele a constatat în faptul că am avut un noroc uriaș. Știți, să te naști într-un loc, într-un anumit moment istoric și – trebuie să adaug, știu că nu-i frumos, dar așa e – într-o anumită familie, poate să-ți determine cursul vieții. Eu m-am născut în 1949, deci la puțin timp după război, într-o familie înstărită din Milano și toate aceste lucruri mi-au influențat într-un fel viața. În plus, am avut o mamă extraordinară de inteligentă, cu o vastă cultură, un tată care e mai bine să fie uitat – dar nu poți avea totul în viață, o spun mereu – și o bunică fantastică, mama tatălui meu, iar aceste două persoane, mama și bunica, mi-au deschis calea spre teatru. Divaghez puțin prea mult, mă întorc imediat la Cluj-Napoca. Mai spun doar asta: bunica era o melomană, era îndrăgostită nebunește de operă, era educatoare, dar avea o profundă cultură muzicală și mai avea o lojă la Scala din Milano, iată în ce consta norocul. Să ai o lojă la Scala însemna să ai posibilitatea să vezi fiecare spectacol de două ori, împreună cu alte patru-cinci persoane, oaspeții ei. Când aveam 6 ani, bunica m-a dus pentru prima oară la Scala, să văd *Hansel și Gretel*, în care cânta baritonul Rolando Panerai. Trei ani mai târziu, mama, care era tot timpul singură, văzând pasiunea mea pentru lectură, pentru operă, m-a întrebat dacă n-aș vrea să merg cu ea la teatru. Evident că am acceptat și din momentul acela am început să merg cu mama la teatru. Îmi aduc încă aminte că prima oară am mers la 9 ani, la Teatrul Nou din Milano – care anul acesta a devenit un supermarket, ca să vedeți în ce lume trăim! Mama

îl cunoștea pe Nino Besozzi, protagonistul, un bun actor, iar la sfârșitul spectacolului am mers în culise să-l felicităm, deci la 9 ani am intrat într-o cabină, am văzut scena din spatele ei, am dat mâna cu un actor, iar, douăzeci de ani mai târziu, lucram în televiziune și am ajuns să fiu regizorul lui Nino Besozzi.

Acesta a fost începutul, apoi au urmat mulți, mulți ani și ajung la de ce sunt la Cluj. Pentru că poate destinul, cine știe, a făcut așa încât, în urmă cu doisprezece-treisprezece ani, să-l întâlnesc pe directorul teatrului din Galați, profesorul Niță, care, pe lângă faptul că e un foarte bun director de teatru, e și decanul Facultății de arte. L-am întâlnit din întâmplare, pentru că soția mea, care este soprană, a fost invitată să cânte acolo, iar eu am însoțit-o. Ne-am cunoscut, poate ne-am simpatizat, și în anul următor am primit un telefon în care profesorul Niță mi-a spus că se află la Bergamo și că vrea să vorbească cu mine. Cum Bergamo se află la 25-30 de kilometri de casa mea, am luat mașina și m-am dus acolo, iar el mi-a propus să fac regia unui spectacol în România. De atunci, România a devenit, la început, o țintă profesională importantă – practic vin în fiecare an aici – apoi a devenit patria multor prieteni dragi,

printre care Teodor Niță și soția lui, care au fost nașii mei când m-am căsătorit a doua oară. Ne simțim ca niște rude, anul acesta am făcut Paștele cu ei, ca și anul trecut, de altfel. La Galați am primit titlul de Doctor honoris causa, iar în comisie era și o profesoară din Cluj. Așa se face că în anul următor am fost invitat să țin la Academia de muzică din Cluj un masterclass. La fel și în anul

următor. Apoi am primit și aici titlul de Doctor honoris causa în muzică. Și, după toate astea, anul trecut m-am întâlnit cu directorul Operei din Cluj care mi-a spus că ar dori să vin aici să pun în scenă o operă. Am întrebat care și mi s-a răspuns *Don Giovanni*. Pentru că regizasem cu un an înainte *Don Giovanni*, aș fi preferat să fac altceva, pentru că îmi place mult să schimb, sunt o persoană curioasă și nu-mi place să fac aceleași lucruri. Așadar, va fi un spectacol cu totul diferit de ceea ce am făcut înainte.

Mă gândeam, în timp ce vorbeai, că într-adevăr e un mare noroc, cum ați spus, să te naști într-o familie în care există o înțelegere, o cultură a teatrului, a spectacolului în general, pentru că să începi la 6 ani, la 9 ani să mergi la teatru, la operă, e ceva care te marchează cu siguranță pentru toată viața.

Da, pentru toată viața. Cum m-a marcat faptul că mama, care era medic, dar era și licențiată în Litere, având o mare pasiune pentru lectură, a încercat toată viața să ne transmită pasiunea pentru lectură mie și fratelui meu. Eu am prins această pasiune, pentru mine lectura azi e un element fundamental al vieții, întotdeauna așa a fost. Întorcându-ne la noroc, fiind născut în 1949, am avut norocul să fiu practic martorul nașterii teatrului de regie în Italia, care a apărut odată cu Luchino Visconti, căruia am avut norocul să-i fiu, când aveam 19 ani, asistent pentru un an. Un teatru care s-a dezvoltat apoi cu alți mari regizori, dar mai ales cu Giorgio Strehler, pe care îl consider maestrul meu, pe lângă faptul că mi-a fost un foarte bun prieten. Am văzut, deci, tot teatrul acela minunat care se forma atunci – nu cu cinci ani mai devreme și nici acum – l-am văzut tot. Gândiți-vă că, atunci când eram eu copil, la Scala nu exista regie, era doar punerea în scenă. Primele regii le-au făcut Visconti, Strehler, De Bosio, iar eu i-am cunoscut pe toți, am fost prieten cu ei. Înțelegeți ce noroc?

Sunt convinsă. Apropo, voiam să vă întreb, pentru că am citit despre colaborarea dumneavoastră cu Visconti și cu Strehler: spuneți undeva că noi toți trebuie să învățăm de la marii maștri și vreau să vă întreb ce moștenire v-au lăsat cei doi mari regizori.

Visconti, din punct de vedere uman, nimic; din punct de vedere profesional, nimic. De la Visconti am învățat, nu lucrând ca asistent pentru el, ci văzându-i filmele care sunt adevărate lecții de cinematografie, de scenografie, de lumini, de tot. Dar, atunci când l-am întâlnit, el era, din păcate, deja în vârstă, bolnav și era de felul lui foarte antipatic, o persoană nesuferită. Iar eu, care sunt foarte spontan, foarte sentimental,

trebuie să găsesc un punct de contact uman. Am lucrat pentru el, îl însoțeam peste tot, fugeam să-i cumpăr țigări, dar n-am învățat nimic. De la Strehler am învățat totul, tot ceea ce e partea, să zicem, practică și creativă a felului meu de a face teatru. Știți, regia e un lucru ciudat, e un amestec de mii de lucruri, deci nu pot spune că am învățat să fac regie de la Strehler, am învățat de la tot ce am văzut și am făcut în viața mea, dar, putem spune, cheia estetică a operelor mele e foarte strehleriană și foarte puțin viscontiană. Am un prieten român, profesorul Pepinu, medic, dar și universitar ca mine, care a văzut toate spectacolele mele din România – am făcut până acum vreo 15 – și care spune „eu îl simt pe Visconti în regiile tale”. Ferice de el că îl simte, eu nu-l simt!

Eu de abia aștept să văd spectacolul regizat de dumneavoastră, pentru că îl iubesc din tot sufletul pe Visconti, dat fiind că am tradus în limba română *Ghepardul*, după care Visconti a făcut un film de referință. Iar, atunci când lucram la universitate, am făcut cu studenții de la master un seminar cu titlul *Literatură și cinema*, unde, am discutat evident și *Ghepardul*, cartea și filmul. Așa că aștept cu nerăbdare să asist la opera *Don Giovanni* regizată de dumneavoastră ca să văd dacă descopăr ceva viscontian în ea.

Tot ce se poate. Trebuie să vă spun că titlul lucrării mele de licență a fost *Literatură și cinema la Luchino Visconti*. Dar, ca să înțelegeți ce persoană era Visconti, vă spun că i-am trimis lucrarea, pe care n-a citit-o niciodată, nici nu mi-a răspuns în vreun fel. Din punct de vedere uman era un zero.

Am înțeles. Ne-a lăsat oricum alte lucruri.

Desigur. *Ghepardul* e o uriașă lecție de cinema și literatură, de artă în general. Aveți perfectă dreptate. V-am spus: am învățat foarte mult din filmele lui Visconti, cum am învățat din multe alte lucruri pe care le-am văzut, dar nu-l consider cătuși de puțin un maestru al meu, în timp ce-l consider maestru al meu pe Strehler. N-am avut alți maștri în teatru. Am avut un mare maestru la universitate, eu am început ca dumneavoastră, predând literatură, apoi, din 1983, am început să predau istoria teatrului. Dar primul meu maestru a fost un filolog, un literat, profesorul Bettola. Iar maestrul cel mai important a fost mama.

Desigur. Aveți un curriculum cu adevărat impresionant și vreau să vă întreb, printre numeroasele lucruri pe care le-ați făcut, care v-a dat mai multe satisfacții: munca la universitate, scrisul, regia de operă, televiziunea, care v-a plăcut cel mai mult?

Am avut norocul că mi-a plăcut totul în activitatea mea profesională. În viața mea particulară multe lucruri nu mi-au plăcut, dar în viața profesională, totul, pentru că am făcut totul cu entuziasm, propulsat de un motor jet. Mi s-a întâmplat să fiu întrebat dacă mă droghez, pentru că eram în stare să lucrez câte 18-19 ore pe zi, condus de o forță interioară pe care o mai am încă, deși, drept să spun, acum mi-ar fi mai greu să lucrez chiar 18 ore. Dacă chiar ar trebui să aleg dintre toate lucrurile cel mai minunat, cu siguranță munca la universitate a fost o aventură splendidă, am avut norocul să devin profesor universitar când eram destul de tânăr, în a doua cea mai mare universitate italiană, cea din Milano. Am avut o strălucită carieră, fără să fiu un politician, fără să am niciun sprijin politic, fără să mă bazez pe nimeni în afara dorinței mele de a munci, deci asta mi-a dat o foarte mare satisfacție. Dar, de exemplu, prima dată când am condus un teatru – teatrul Vittoriale, aflat în reședința, din ultima parte a vieții, a marelui poet Gabriele D'Annunzio, un teatru în aer liber, cu 1 300 de locuri – nu mai fusesem niciodată director de teatru și să iau o ruină și să o fac să devină în trei ani un centru al vieții teatrale mi-a dat o enormă satisfacție.

Apoi regia, da, am început foarte tânăr să fac mici regii, apoi am ajuns regizor de televiziune vreo zece ani, dar nu-mi plăcea în mod deosebit, trebuie să spun. Am câștigat chiar un premiu, dar nu mă interesa foarte mult. Am învățat, în schimb, numeroase lucruri tehnice acolo.

Apoi cariera universitară, despre care v-am spus deja, a fost minunată datorită miilor de studenți, circa 15 000, pe care i-am avut și cel puțin o mie și-au făcut lucrarea de licență cu mine. Cu mulți dintre ei sunt încă în legătură, unii au ajuns în funcții importante, puțini au devenit artiști, dar universitatea mea nu e una de artă.

Scrisul cărților a fost un instrument, am scris 24, și am mai scris 120-130 de articole, dar toate acestea însemnau trepte necesare pentru cariera universitară. Nu pot nega că, atunci când mi-am văzut pentru prima dată numele pe coperta unei cărți, m-am emoționat, dar nu a fost o emoție foarte puternică.

Regia de operă a venit din întâmplare, admitând că există ceva care vine din întâmplare, pentru că în timp ce conduceam un teatru, în urmă cu 25-28 de ani, am făcut operă în acel teatru, nimeni n-o mai făcuse până atunci. Am chemat companii de operă și am cunoscut un impresar, care la un moment dat m-a întrebat de ce nu fac regia unei opere. Și așa mi-am vârât eu nasul pentru prima dată în teatrul muzical, am făcut-o cu o operetă, *Văduva veselă* de Lehar, pe care mai târziu am pus-o în scenă și în România. Am început de acolo și apoi, încetul cu încetul, mi s-a deschis o altă lume a visurilor, în care protagoniștii au devenit bunica, toți marii dirijori pe care i-am

văzut, pentru că așa cum am spus bunica avea o lojă din care se putea vedea foarte bine orchestra, așa că eu i-am văzut la 7-8 metri de mine pe Von Karajan, Muti, Ozawa, Abbado. Deci lumea mea s-a construit în jurul lor. Când aveam 7-8 ani copiii colecționau fotografii ale fotbaliștilor. Știți ce făceam eu? Tăiam din programele operelor de la Scala fotografiile dirijorilor, ale cântăreților și-mi făceam albumul operei. Deci m-am trezit în lumea asta minunată pe care o cunoșteam foarte bine, dar în care nu făcusem nimic până atunci și am reușit să fac ceva, poate chiar destul de bine, dat fiind că sunt în continuare chemat.

Sunt curioasă care e diferența între a face regia unui spectacol de teatru și aceea a unui spectacol de operă.

E foarte mare. Mi-e mai ușor să vă spun care e punctul de contact, care de fapt e unul singur: interpretarea actorului. Să îndrumi un actor care interpretează un text teatral și să îndrumi un cântăreț care interpretează o operă e foarte asemănător, aproape identic. Tot restul e diferit, pentru că teatrul este mai sărac: există doar actorul, interpretarea lui, adică regia și cele câteva lucruri din jurul lui, care deseori sunt modeste, niște obiecte de mobilier, o scenografie simplă. Să regizezi o operă înseamnă să lucrezi cu 150-200 de artiști, să pornești de la două limbaje complementare, dar diferite: muzica și poezia, să trebuiască să pui totul împreună cu un număr incredibil de persoane: 30-40-50 de coriști, 70-80 de instrumentiști, 12-13 soliști, balerini, cu scenografii care de multe ori sunt foarte mari, e vorba deci și de o problemă fizică. Totul e mult, mult mai complicat, dar extrem de fascinant pentru mine. Pentru mine muzica este cea care face diferența. Eu nu sunt un muzician, dar am o ureche aproape absolută, așa că vai de cântăreți, pentru că îmi dau seama întotdeauna când ei greșesc. Uneori mă prefac că n-am auzit, dar eu aud toate greșelile, din păcate pentru ei și pentru mine uneori. Deci nu sunt un muzician, dar muzica mă ghidează. De exemplu, la repetițiile de teatru, după o vreme, mă plictisesc, la repetițiile de operă nu mă plictisesc niciodată. Obosesc, eventual, dar pot să repet luni de zile, nu mă plictisesc niciodată, pentru că există muzica, există cântul.

O ultimă întrebare tot legată de operă: există unii care consideră opera un spectacol desuet și, totuși, la Cluj sala e întotdeauna plină, e foarte greu de găsit un bilet, mult mai greu decât la teatru. Dumneavoastră cum vedeți viitorul operei?

Eu nu cred că aceste forme de artă sunt destinate să moară sau să se schimbe. Când sunt întrebat în ce condiții este teatrul astăzi, răspund: de 2 500

de ani teatrul trăiește destul de bine, nu cred că situația se va schimba peste două luni. Și răspunsul pentru operă e același. Dar adjectivul „desuet” este corect pentru anumite montări, trebuie să ținem cont de faptul că timpul trece, că pantofii îmbătrânesc și, pe lângă pantofi, îmbătrânesc și montările scenice. Trebuie, însă, să fim atenți să nu facem ceea ce se face acum în multe teatre, nu aici, aș spune, ci, de exemplu, la Scala din Milano. Ok, zicem că vrem să facem o operă nouă și atunci luăm un domn, care zice că e regizor, îl trimitem să facă duș și, în timp ce face duș, el se gândește la ceva, apoi iese și atunci îi spunem „du-te la teatru să faci *Don Giovanni*”. Bine, el ia ce a gândit sub duș și face *Don Giovanni*. Modul acesta de a face operă nu e o lovitură dată operei, ci o lovitură dată publicului, publicul fuge. Scala este goală. Dumneavoastră spuneți că aici se găsesc greu bilete, la Milano nu se găseau bilete cu treizeci de ani în urmă dacă nu aveai o lojă a ta. Acum Scala e mereu pe jumătate goală, pentru că fac spectacole ce nu pot fi privite. Eu merg mereu, dar aproape întotdeauna ies la jumătatea spectacolului.

În cariera dumneavoastră de regizor de operă ați lucrat în mai multe țări. V-aș întreba dacă există diferențe între, să zicem, un public elvețian și unul uzbek, pentru că am văzut că ați lucrat și în Uzbekistan. Toți iubesc opera în același fel?

Nu, nu toți, dar pentru că este vorba despre un gen de mare rezistență, fiind mult mai legat de tradiție decât alte genuri, există multă asemănare între felul de a face operă în diferite părți și de a o percepe. Dacă opera e făcută bine și, deci, atinge în primul rând sentimentele și emoțiile – pentru că acolo vor să ajungă compozitorii – și apoi, într-un al doilea moment, mintea, cultura, rațiunea funcționează peste tot, iar publicul se ridică în picioare și e entuziasmat. Dacă sunt făcute lucruri lipsite de capacitatea de a pătrunde, publicul stă jos, se plictisește și pleacă. Asta e valabil pentru orice tip de teatru și de loc, unde există un raport direct între actor - spectator, cântăreț - spectator. Ceea ce se întâmplă, se întâmplă în acel moment. Nu e ca la un film, unde te poți opri, te duci să mănânci, te duci la toaletă, te întorci. Teatrul e altceva. Eu am găsit un public asemănător în toate țările lumii. Există cu siguranță locuri unde poți lucra mai bine, în altele mai puțin bine.

Ați vorbit despre o medalie pe care ați primit-o atunci când erați copil, apoi în toată cariera dumneavoastră ați avut multe alte premii. Cât de importante sunt premiile, medaliile?

Pentru mine, deloc. Nu-mi pasă de ele. Îmi place să-mi amintesc, mă emoționează mult medalia aceea primită la 9 ani, pentru că a fost semnul,

o lumină simbolică aprinsă în viața mea. Apoi sunt lucruri, trebuie s-o recunosc, ca de exemplu, titlul de Doctor honoris causa, care nu sunt date așa din simpatie sau din motive politice, care îmi fac plăcere. Eu, care nu sunt un muzician, să am un asemenea titlu în muzică, mă emoționează mult. Înseamnă că cineva a crezut că, deși nu sunt un muzician, mă pricep la muzică atât de bine, încât merit un asemenea titlu. Dar să știți că aș trăi bine și fără asemenea lucruri, dar n-aș trăi bine fără cărțile mele și fără teatru.

Vă mulțumesc mult, domnule profesor. Continuu să vă spun așa, pentru că îmi place.

Foarte bine, îmi place să fiu chemat așa, pentru că învățământul a fost pentru mine o mare pasiune, ca și o mare trudă, pentru că nu e ușor să ajungi și, mai ales, să reziziți pentru atât de mulți ani în universitate, îmi place să fiu numit maestru, pentru că îmi ador munca la operă. Sau, la fel de bine, pot fi chemat pur și simplu Paolo.

Vă doresc mult succes la premiera cu *Don Giovanni*. Știu exact care e cuvântul care se folosește în asemenea cazuri, pentru că eu am jucat teatru, am făcut chiar și o școală de teatru, știu ce se spune în teatru pentru a ura succes, dar nu-l spun, îl gândesc doar.

Dumneavoastră trebuie să-l spuneți, în loc să folosiți cuvântul acela care n-ar trebui folosit în lumea teatrului pentru că „succes” poartă ghinion.

Bine. Atunci merde, merde, merde! E bine așa?

Ooo! Foarte bine! Asta ne spunem noi.

Știam.

Vă aștept la operă și vă rog să iertați încă de pe acum ceea ce n-o să vă placă, țineți cont de faptul că nu întotdeauna e vina regizorului sau a dirijorului, există și lucruri care uneori nu merg cum ar trebui să meargă, pentru că e foarte dificil să pui în scenă o operă.

Domnule profesor, eu nu sunt o mare cunoscătoare, eu sunt mai mult o iubitoare de operă, așa că pentru mine important e spectacolul, muzica, eu nu văd greșelile, din păcate. Sau din fericire.

Din fericire pentru dumneavoastră.

Vă mulțumesc mult pentru această plăcută conversație.

Eu vă mulțumesc pentru interviu. Ne vedem în curând la operă.

Miracolul călătoriei

O călătorie prin miraculoasa Italia este pentru valoroasele scriitoare sucevene, Doina Cernica și Niadi Cernica, prilejul înmăruncherii în pagini de „jurnal” a reflecțiilor și descrierilor cu intensă trăire ale locurilor îndrăgite din zona amalfitană. Sunt însemnări și imagini de multe ori picturate, altelei descrise cu precizia ochilor avizi de frumos, fixate pe retină ca pe o peliculă fotografică, consemnate cu imaginația și mintea omului iscoditor și știutor. Rod al talentului și experienței, cărțile *În Castelul Vrăjitorului* a Doinei Cernica și *Călătorii în Insulele Nemuritorilor* a lui Niadi Cernica, ambele apărute la Editura Mușatinii din Suceava, sunt două mici bijuterii literare pe care le recomandăm cu căldura soarelui și luminii coastei amalfitane. Avem plăcerea de a reda în revista noastră articolul publicistului și scriitorului Ion Andreiță, „pălmaș cu condeiul”, așa cum el însuși se semnează, cu acordul distinsului autor. Articolul este chintesența a tot ceea ce scriitoarele sensibile și iubitoare de frumos au surprins și descris în cele două volume. Pentru început, în numărul acesta vă invităm să aruncăm o privire asupra cărții Doinei Cernica, *În Castelul Vrăjitorului*.

Un viaggio attraverso la miracolosa Italia, per le valenti scrittrici di Suceava, Doina Cernica e Niadi Cernica, è l'occasione adatta a raccogliere nelle pagine di un «diario» riflessioni e descrizioni delle intense emozioni generate dai luoghi amati nella zona amalfitana. Sono appunti e immagini dal sapore spesso pittorico, altre volte descritti con la precisione degli occhi avidi di bellezza, impressi sulla retina come su una pellicola fotografica, registrati con l'immaginazione e la mente dell'individuo curioso e sapiente. Frutto del talento e dell'esperienza, le opere *În Castelul Vrăjitorului* (*Nel Castello dello Stregone*) di Doina Cernica e *Călătorii în Insulele Nemuritorilor* (*Viaggio nelle Isole degli Immortali*) di Niadi Cernica, entrambe apparse per la Casa editrice Mușatinii di Suceava, sono due piccoli gioielli letterari che raccomandiamo con lo stesso calore del sole e della luce della costiera amalfitana.

Abbiamo il piacere di pubblicare nella nostra rivista un articolo del publicista e scrittore Ion Andreiță, «bracciante della scrittura», come egli stesso si firma, con l'accordo del distinto autore. L'articolo è la quintessenza di tutto ciò che le sensibili scrittrici amanti del bello hanno sorpreso e descritto nei due volumi. Per cominciare, in questo numero vi invitiamo a dare uno sguardo all'opera di Doina Cernica, *În Castelul Vrăjitorului* (*Nel Castello dello Stregone*).

prima parte

de
Ion Andreiță
pălmaș cu condeiul
bracciante della
scrittura
traduzione
Clara Mitola

Două cărți: *În Castelul Vrăjitorului*, Editura Mușatinii, Suceava, 2023, de **Doina Cernica** și *Călătorii în Insulele Nemuritorilor*, Editura Mușatinii, Suceava, 2022, de **Niadi Cernica**. Două autoare cu același nume. Două călătorii îngemănate. Rezultate inconfundabile. Doina Cernica și Niadi Cernica – mamă și fiică – două scriitoare de prima linie a literaturii române actuale, membre ale Uniunii Scriitorilor, distinse cu importante premii naționale și internaționale.

Cu această nouă apariție editorială, Doina Cernica se află la cea de-a șasea carte de povești / povestiri de călătorie, urmând volumelor *Rodos, ultima vară*, 2011; *Cititoarea, călătoarea*, 2014; *Privește și încearcă să vezi*, 2019; *Hänsel și Gretel în Pădurea Luminoasă* și *Neaua ninge la Betleem*, ambele în 2020.

Este posibil ca *daimonul* călătoriei s-o fi mânat de la început, să fi făcut parte din sinele ei. Tot așa de posibil este ca această pasiune să fi venit – sau să se fi potențat – odată cu profesia (pasiune, și ea) de ziarist. În acest sens, se cuvine reținută opinia criticului literar Alex Ștefănescu: „*În extremitatea nordică a țării, la Suceava, trăiește și scrie Doina Cernica, o scriitoare talentată deghezată de o viață întreagă în ziaristă*”. Despre care, alt critic și istoric literar, Adrian Dinu Rachieru, susține că „*prezența ei în peisajul cultural bucovinean este o binecuvântare*”. Da, așa este, dar eu mai cred și că Doina Cernica a priceput ușor că haina de ziarist este făcută să te țină pe drumuri. Și ce drumuri tentante sunt călătoriile în miracolul lumii!

De data aceasta, scriitoarea și ziarista Doina Cernica a optat pentru sudul Italiei (Mezzogiorno), mai exact regiunea Campania, cu cele două repere fundamentale, Napoli și Vezuviul. „*Neapole, orașul atât de iubit de Virgiliu, încât aici și-a dorit să-și doarmă somnul de veci, și atât de iubitor de Virgiliu, încât și l-a așezat ocrotitor din timpurile cele mai vechi*”... Vezuviul, titanul a cărui erupție din anul 79 s-a soldat cu îngroparea sub lava fierbinte a orașelor Pompei, Herculane și Stabia (actualul Castellammare), dar și cu schimbarea curenților marini, ceea ce a dus la înnisiparea Ostiei, portul Romei, motiv pentru care Împăratul Traian, pe când hotăra soarta Daciei, a decis înființarea noului port al Romei în golful (ferit de curenți potrivnici) de la Civitavecchia, aflat la o distanță de 70 de kilometri de capitală.

Doina Cernica vede tot, reține tot, știe tot – și ceva pe deasupra; ceva ce nu (prea) știm noi, cei de rând, și e bine să aflăm. Ceva adus de ea în cumpănă cu întâmplările și locurile pe care le străbate. De la amintiri subiectiv-locale la chestiuni cultural-academice. Își amintește

Due libri: *În Castelul Vrăjitorului (Nel Castello dello Stregone)*, Casa editrice Mușantii, Suceava, 2023, di **Doina Cernica**, e *Călătorii în Insulele Nemuritorilor (Viaggio nelle Isole degli Immortali)*, Casa editrice Mușantii, Suceava, 2022, di **Niadi Cernica**. Due autrici con lo stesso nome. Due viaggi collegati tra loro. Risultati inconfondibili. Doina Cernica e Niadi Cernica – madre e figlia – due scrittrici di prim'ordine nella letteratura romana attuale, membri dell'Unione degli Scrittori, distinte con importanti premi nazionali e internazionali.

Con questa nuova pubblicazione, Doina Cernica è al sesto libro di racconti/racconti di viaggio, che segue i volumi *Rodos, ultima vară (Rodi, l'ultima estate)*, 2011; *Cititoarea, călătoarea (La lettrice, la viaggiatrice)*, 2014; *Privește și încearcă să vezi (Guarda e cerca di vedere)*, 2019; *Hänsel și Gretel în Pădurea Luminoasă (Hänsel e Gretel nel Bosco Luminoso)* e *Neaua ninge la Betleem (La neve cade su Betlemme)*, entrambi nel 2020.

È possibile che il *daimon* del viaggio l'abbia guidata fin dall'inizio, che abbia fatto parte del suo modo di essere. Allo stesso modo è bellissimo che questa passione sia apparsa – o si sia potenziata – insieme alla professione (una passione anche quella)

di giornalista. In questo senso, è utile ricordare l'opinione del critico letterario Alex Ștefănescu: „*Nell'estremità settentrionale del paese, a Suceava, vive e scrive Doina Cernica, una scrittrice di talento che veste da una vita intera panni da giornalista*». Della quale, un altro critico e storico della letteratura, Adrian Dinu Rachieru, afferma che „*la sua presenza nel paesaggio culturale bucovino è una benedizione*». Sì, è così, ma io credo anche che Doina Cernica abbia compreso facilmente che i panni del giornalista siano fatti per tenerti in cammino. E che strade tentanti sono i viaggi nel miracolo del mondo!

Questa volta, la scrittrice e giornalista Doina Cernica ha scelto il sud dell'Italia (il Mezzogiorno), più esattamente la regione Campania, con i suoi due riferimenti fondamentali, Napoli e il Vesuvio. „*Napoli, la città che Virgilio ha amato così tanto da voler dormire qui il suo sonno eterno, e così amante di Virgilio al punto da renderlo suo protettore da tempo immemore*”... Il Vesuvio, il titano la cui eruzione dell'anno 79 si è conclusa con l'interramento sotto la lava incandescente delle città di Pompei, Ercolano e Stabia (l'attuale Castellammare), e con il cambiamento delle correnti marine, provocando l'insabbiamento di Ostia, porto di Roma, e la conseguente decisione dell'Imperatore Traiano, che allora stabiliva la sorte dei Daci, di costruire il nuovo porto di Roma nel golfo (protetto da correnti opposte) di Civitavecchia, a 70 km di distanza dalla capitale.

Doina Cernica

Foto: R. B. S. T.

foto: Bernhard Werner / commons.wikimedia.org

Vedere din Villa San Michele a lui Axel Munthe din Capri
 Vista dalla Villa San Michele di Axel Munthe a Capri

oul încondeiat, primit la Paști, pe când avea cinci-șase ani, de la „*unchiul Vasile Călinescu*” (ou păstrat și astăzi, talisman) pe care, după ce-l trece pe la Muzeul Oului din Vama-Suceava, îl urcă în *Castel dell’Ovo*, lângă tizul său cel misterios, a cărui legendă spune că „*spargerea acestui ou vrăjtit ar provoca distrugerea castelului și nenorocirea abătută asupra orașului*”. O eșarfă dintr-o dugheană de pe Coasta Amalfitană îi incită mintea cu întrebarea: „*Oare pe care ar fi ales-o Elena Negri ca să se așere de arșiță?*”, aflată prin preajmă „*împreună cu Vasile Alecsandri și Nicolae Bălcescu, plecând de aici la Palermo*”... La Positano, din același arc napolitan, îi reține privirea fundamentalul scriitor italian, Dante Alighieri: deocamdată printr-un afiș – *Positano omaggia Dante* – cu prilejul celei de-a 700-a aniversări, pentru ca în Napoli să fie emoționată în fața uriașului monument-statuie ridicat părintelui *Divinei Comedii*, în anul 1871, de către sculptorii Tito Angelini și Tommaso Solari Jr. Cu acest prilej, „*mi amintesc de artistul plastic și matematicianul Marcel Chirnoagă*”... cel ce avea să se bucure de o maximă recunoaștere în „cizmă”: „*decernarea la Ravenna a medaliei de aur pentru cele 21 de gravuri ilustrând Infernul din Divina Comedie*”.

În insula Ischia își întâlnește o cumnată (sora soțului), stau „*îndelung la o înghețată*”, vorbesc „*despre neamuri*”, cu vești de acasă și singurătăți discrete. Dar tot aici retrăiește iubirea poetică dintre Michelangelo și enigmatică marchiză de Pescara, Doamna Castelului Aragonez, neuitând să precizeze că: „*Pe Vittoria Colonna (marchiza) am cunoscut-o în perioada studenției grație a doi istorici literari români, Alexandru Balaci și profesorul meu George Lăzărescu*”... Tot la Ischia, e bine să știm și asta, în 1959, „*Alain Delon, în vârstă de 24 de*

Doina Cernica vede tutto, ricorda tutto, sa tutto – e anche qualcosa in più; qualcosa che a noi, gente comune, (quasi) non è dato sapere ed è un bene scoprire. Qualcosa che lei porta in equilibrio con gli eventi e i luoghi che attraversa. Dai ricordi soggettivi-locali alle questioni culturali e accademiche. Ricorda l’uovo decorato, ricevuto a Pasqua, quando aveva cinque o sei anni, da „*zio Vasile Călinescu*” (uovo conservato tutt’oggi, come un talismano) che, dopo essere stato trasportato al Museo dell’Uovo di Vama-Suceava, prenderà posto a *Castel dell’Ovo*, accanto al suo omonimo misterioso, la cui leggenda dice che „*la rottura di quest’uovo magico provocherebbe la distruzione del castello e una maledizione si abbatterebbe sulla città*”. Un foulard comprato da una piccola bottega sulla Costiera Amalfitana solletica la sua mente con la domanda: „*Quale avrebbe scelto Elena Negri per ripararsi dal caldo torrido?*” – che si trovava lì nei paraggi „*insieme a Vasile Alecsandri e Nicolae Bălcescu, da qui in partenza per Palermo*”... A Positano, nello stesso arco napoletano, la segue lo sguardo del fondamentale scrittore italiano, Dante Alighieri: lì per lì, attraverso un poster – *Positano omaggia Dante* – in occasione del suo 700esimo anniversario, per lasciarsi emozionare a Napoli dall’enorme monumento-statuia eretto per il padre della *Divina Commedia*, nell’anno 1871, ad opera degli scultori Tito Angelini e Tommaso Solari Jr. Con quest’occasione „*mi torna in mente l’artista plastico e matematico Marcel Chirnoagă*”... l’uomo che avrebbe ricevuto la gioia del massimo riconoscimento nello Stivale: „*la consegna a Ravenna della medaglia d’oro per le 21 incisioni illustrative dell’Inferno, della Divina Commedia*”.

Nell’isola di Ischia incontra una cognata (sorella del marito), rimangono «*a lungo a mangiare*

Il miracolo del viaggio

ani, își începe cariera strălucitoare cu rolul din *Plein soleil*”, iar „în anii '60, Domenico Modugno turnase un film, *Întâlnire la Ischia*” – pentru ca, în 1962, să se toarne aici Cleopatra lui J.L. Mankiewicz, debutând astfel „furtunoasa poveste de iubire a lui *Elisabeth Taylor cu Richard Burton*”.

Insula Capri, cu (doar) cei zece kilometri pătrați, o impresionează pe scriitoarea-călătoare prin „densitatea de monumente istorice și geografice, o floră și o faună atât de deosebite și mai ales peisaje fără pereche, încât, nu o zi, o vară nu ar fi fost de-ajuns să o străbatem și să o cunoaștem”... Nevoită să renunțe la multe tentații, inclusiv la Casa come me, a lui Curzio Malaparte, și la „*Villa Jovis, una dintre cele 12 reședințe imperiale... din care vreme de un deceniu Tiberiu, retras până la moarte, a condus Imperiul Roman*” – a optat pentru Villa San Michele, a medicului colecționar de antichități, suedezul Axel Munthe, cel care i-a dăruit insulei Capri „peste 70 de ani din lungă sa viață, numai că în cazul lui e vorba, înainte de cunoaștere, de o adâncă iubire”. Iubire din care a rodit o carte de excepție, *Cartea de la San Michele* (scrisă în apusul vieții); de care, de asemenea, o leagă emoții de-acasă.

Tulburătoare sunt paginile consacrate dramei orașelor Pompei, Herculane și Stabia, în care și-a pierdut viața Pliniu cel Bătrân, „marele savant al Antichității, autorul unei monumentale enciclopedii, Istoria naturală, pe atunci comandantul flotei romane la principala sa bază din Golful Neapole, *Misenum*”. Dramă pe care autoarea o readuce în emoția cititorilor și prin evocarea marelui istoric Nicolae Iorga, călător aici pe când avea 19 ani.

Tensiunea acestei călătorii, trăită peste tot pe unde i-au palpat pașii, în miraculosul sud italian – adusă proaspătă în paginile cărții – este continuu întreținută și amplificată de către viclean-somnolentul Vezuviu, „în cuibul său albatru de cer și mare”, căruia îi simte răsuflarea până în ultima clipă: „Când ieșim din for, simt o arsură în spate: nu are rost să mă uit în urmă, Vezuviul și-a ridicat pleoapele și ne privește gânditor”.

un gelato», parlano «delle loro famiglie», con notizie da casa e solitudini discrete. Ma sempre qui rivive l'amore poetico tra Michelangelo e l'enigmatica marchesa di Pescara, Signora del Castello Aragonese, senza dimenticare di precisare di aver «conosciuto Vittoria Colonna (la marchesa) quando ero studentessa grazie a due storici letterari romeni, Alexandru Balaci e il mio professore, George Lăzărescu»... Sempre a Ischia, è bene sapere anche questo, nel 1959 «Alain Delon, a 24 anni, inizia la sua sfavillante carriera recitando in *Plein soleil*», mentre «negli anni '60, Domenico Modugno aveva recitato nel film *Appuntamento a Ischia*» – perché poi, nel 1962, si girasse qui la Cleopatra di J.L. Mankiewicz, che inaugurò la «tempestosa storia d'amore tra *Elisabeth Taylor e Richard Burton*».

L'isola di Capri, con i suoi (soli) dieci chilometri quadrati, colpisce la scrittrice-viaggiatrice per la «densità di monumenti storici e geografici, una flora e una fauna particolarissime e soprattutto i paesaggi ineguagliabili, al punto che non una giornata, ma nemmeno un'intera estate basterebbe per attraversarla e conoscerla»... Costretta a rinunciare a molte tentazioni, compresa la Casa come me di Curzio Malaparte, e «*Villa Jovis, una delle 12 residenze imperiali... dalla quale per un decennio, Tiberio, ritiratosi qui fino alla morte, ha condotto l'Impero Romano*» – ha optato per Villa San Michele, del medico collezionista d'antichità, lo svedese Axel Munthe, che ha offerto all'isola di Capri «oltre 70 anni della sua lunga vita, sebbene, nel suo caso, prima della conoscenza ci fosse un profondo amore». Amore da cui è nata un'opera eccezionale *La storia di San Michele* (scritta alla fine della sua vita) cui, allo stesso modo, la legano sentimenti preesistenti.

Sono inquietanti le pagine consacrate al dramma delle città di Pompei, Ercolano e Stabia, in cui ha perso la vita Plinio il Vecchio, «il grande saggio dell'Antichità, autore della monumentale enciclopedia *Storia Naturale, all'epoca comandante della flotta romana presso la principale base del Golfo di Napoli, Miseno*». Un dramma che l'autrice rievoca nelle emozioni dei lettori anche attraverso il grande storico Nicolae Iorga, che ha viaggiato in questi luoghi all'età di 19 anni.

La tensione di questo viaggio, vissuta ovunque abbiano palpitato i suoi passi attraverso il miracoloso sud italiano – restituita con freschezza dalle pagine del libro –, è costantemente intrattenuta e amplificata dall'astuto e sonnolento Vesuvio, «nel suo nido azzurro di cielo e mare», di cui percepisce il respiro fino all'ultimo istante: «Quando siamo usciti dal foro, ho sentito un calore bruciante alle mie spalle: non aveva senso guardare dietro di me, il Vesuvio ha sollevato le sue palpebre e ci guarda pensieroso».

Vezuviul văzut de pe mare

Il Vesuvio visto dal mare

Foto: Wikimedia Commons / Commons.wikimedia.org

Galita, insula geamănană a Ponzei

Undeva, între cer și mare... Cine cunoaște oare acest loc pierdut din inima Mediteranei? Iată cum o descria, acum mai bine de un secol, un autor anonim: „Acest bloc stâncos se află pe coasta de nord a Tunisiei, la aproximativ douăzeci de mile nord - nord-est de Tabarka. Lungimea sa cea mai mare este de 5 km, lățimea mediană de 1 500 m. Este înconjurată de mai multe insulițe, principalele fiind: Galiton, Fauchelle, Les Chiens, toate inaccesibile. Galita, mărginită de o linie de stânci de 200 m înălțime, poate fi abordată doar dinspre sud, în golful l'Escueil de Pasque. Adânc și sigur, acest ancoraj oferă un adăpost excelent împotriva vântului predominant de nord-vest, o poziție care nu se întâlnește de obicei pe coasta Algeriei.

Cel mai înalt punct al insulei se ridică la 391 m deasupra nivelului mării. Urci acolo pe o potecă stâncoasă, făcută parțial din scărițe de lemn, parțial din trepte de piatră, singura cale de comunicație de pe insulă. Această potecă traversează grădini în terase unde, în ciuda lipsei de sol vegetal, locuitorii găsesc o modalitate de a cultiva smochini, cactuși, măslini, viță de vie și suficiente cereale pentru a satisface nevoile autohtonilor, aproximativ șaiszeci de oameni în total.

Autoritatea este reprezentată pe insulă de un paznic de coastă francez, a cărui căsuță este singura locuință prezentabilă. Nativii, adevărați trogloditi, trăiesc în peșteri și colibe. Pe toată insula sunt doar două căsuțe ale căror acoperișuri roșii se văd de departe pe mare. Locuitorii se administrează după vechile obiceiuri aduse din Italia, nu plătesc taxe, trăiesc din pescuit, din recolte, din produsele turmelor lor. Peștele este foarte abundent și pescarii de homari și corali vin chiar și din Sicilia în Galita în timpul sezonului de vară. Odinioară împădurită, insula nu

Da qualche parte, tra il cielo e il mare... Chi conosce questo luogo disperso nel cuore del Mediterraneo? Ecco come la descriveva, più di un secolo fa, un autore anonimo: «Questo blocco roccioso si trova sulla costa settentrionale della Tunisia, a circa 20 miglia a nord - nord-est di Tabarca. La sua lunghezza supera i 5 km, la larghezza media è di 1500 m. È circondata da numerose isole, tra cui le principali sono: Galiton, Fauchelle, Les Chiens, tutte inaccessibili. Galita, circondata da una linea di rocce di 200 m d'altezza, può essere approdata solo da sud, nel golfo l'Escueil de Pasque. Profondo e stabile, quest'ancoraggio offre un eccellente riparo dal vento, predominante da nord-ovest, una posizione che s'incontra di rado sulla costa dell'Algeria.

Il punto più alto dell'isola si eleva a 391 metri sul livello del mare. Ci arrivi salendo un sentiero roccioso composto in parte da scalette di legno, in parte da gradini di pietra, e che costituisce la migliore via di comunicazione sull'isola. Questo sentiero attraversa orti terrazzati dove, a dispetto della mancanza di terra, gli abitanti trovano un modo per coltivare fichi, cactus, ulivi, vigne e cereali a sufficienza per i bisogni della popolazione autoctona, composta approssimativamente da un totale di sessanta persone.

L'autorità sull'isola è rappresentata da un guardacoste francese, la cui casa è l'unica abitazione presentabile. Gli indigeni, veri trogloditi, vivono in caverne e capanne. Su tutta l'isola non ci sono che due case, i cui tetti rossi si vedono da lontano, dal mare. Gli abitanti vivono seguendo i vecchi usi provenienti dall'Italia, non pagano tasse, vivono di pesca, raccolto e dai prodotti delle loro greggi. Il pesce è assai abbondante e i pescatori di aragoste e i raccoglitori di coralli arrivano a Galita perfino dalla Sicilia, durante l'estate. Boscosa in passato, l'isola

de
Adrian Irvin Rozei

traduzione
Clara Mitola

foto
arhiva autorului ·
archivio dell'autore

Stânga: Galita într-o
fotografie din anii 1900.
Dreapta: Galita astăzi

A sinistra: Galita in una
foto del 1900. A destra:
Galita oggi

IULIE · SEPTEMBRIE

mai posedă acum decât tufişuri joase. Izvoarele sunt numeroase și abundente.”

Descoperirile unor ulcioare punice, monede romane, diverse ruine indică faptul că insula a fost populată încă din antichitate. S-au găsit aici minereuri de fier și de cupru, care ar putea da naștere unor exploatări serioase, dacă mijloacele de acostare în insulă ar fi mai ușoare. De fapt, situația demografică a insulei era oarecum diferită: în 1906, populația ei se compunea din 174 de locuitori, dintre care 67 erau francezi, iar 107 italieni. În anii '30, galitienii erau mai bine de 200.

După cum scrie Carlo Picozza: „Astfel, celor șase Insule Pontine (Ponza, Palmarola, Zannone, Gavi, Ventotene și Santo Stefano) ar trebui să le fie adăugată, în mod ideal, încă una, Galita nord-africană”. Iar Sergio D'Arco, a cărui familie este originară din Galita, precizează: „Este pământul de adopție al Ponzei”, la numai vreo 40 km de coastele tunisiene și la 150 km de cele ale Sardiniei.

E drept că cei mai mulți locuitori ai insulei erau pescari, sosiți din Insulele Pontine, atrași fiind de marea unde găseai nu numai pește în abundență, dar și languste sau fructe de mare.

Portul din Galita

Il porto di Galita

La Galita,
l'isola gemella
di Ponza

Locul era, pe atunci, atât de apreciat, încât pescarii veneau aici până și din Bretania franceză în căutarea peștelui.

Însă asemănarea cu arhipelagul ponzian nu se limitează la populația locului. Biodiversitatea din Galita este unică în comparație cu restul Tunisiei continentale. Inventarul total de floră al arhipelagului este de peste 300 de specii, cu șapte orhidee diferite. Remarcabilă este prezența orhideei *Serapias nurrica Corrias*, care se găsește doar în Sardinia, Corsica, Menorca, Sicilia și Calabria (deci este o așa-numită specie tirrenică). Această orhidee este un indicator al legăturii biogeografice dintre arhipelagul Galita și blocul Corso-Sardinian. Mai mult, italienii susțin că planta „disa” (*Ampelodesmos mauritanicus*) a fost introdusă în arhipelag de către strămoșii lor din insula Ponza. Pescarii au folosit într-adevăr frunzele ei uscate pentru a țese frânghii după o tehnică specifică. Specia numită prezintă în plus avantajul de a fixa solul. Cu toate acestea, insula

non possiede oggi altro che una bassa vegetazione. Le sorgenti sono numerose e abbondanti».

La scoperta di vasi punici, monete romane, diverse rovine, indica come l'isola fosse popolata già nell'antichità. Sono stati ritrovati accumuli minerari di ferro e rame, che potrebbero generare serie attività di sfruttamento, se i punti di ormeggio all'isola fossero più semplici. Nei fatti, la situazione demografica dell'isola era diversa: nel 1906, la sua popolazione si componeva di 174 abitanti, 67 dei quali erano francesi e 107 italiani. Negli anni '30, gli abitanti di Galita erano più di 200.

Scrive Carlo Picozza: «Così, alle sei Isole Ponziane (Ponza, Palmarola, Zannone, Gavi, Ventotene e Santo Stefano) idealmente bisogna aggiungere un'altra, la nordafricana Galita». Mentre Sergio D'Arco, la cui famiglia è originaria di Galita, precisa: «È la terra ponzese di adozione» a solo 40 km dalle coste tunisine e a 150 km da quelle della Sardegna.

In effetti, la maggior parte degli abitanti dell'isola erano pescatori provenienti dalle Isole Ponziane, attratti da una porzione di mare dove trovavi non solo pesce in abbondanza ma anche aragoste e frutti di mare. All'epoca, era un luogo talmente apprezzato da richiamare perfino i pescatori della Bretagna francese, che venivano qui in cerca di pesce.

Tuttavia la somiglianza con l'arcipelago ponziano non si limita solo alla popolazione locale. La biodiversità di Galita è unica in confronto al resto della Tunisia continentale. L'inventario totale della flora presente nell'arcipelago è di oltre 300 specie, con sette diversi tipi di orchidee. È notevole la presenza dell'orchidea *Serapias nurrica Corrias*, presente solo in Sardegna, Corsica, Minorca, Sicilia e Calabria (è insomma una cosiddetta specie tirrenica). Quest'orchidea è un indicatore dei legami biologici tra l'arcipelago Galita e il blocco sardo-corso. Ancora, gli italiani sostengono che la pianta «disa» (*Ampelodesmos mauritanicus*) sia stata introdotta nell'arcipelago dai loro antenati provenienti dall'isola di Ponza. I pescatori utilizzavano davvero le sue foglie secche per tessere le loro funi con una tecnica particolare. La specie nominata inoltre presenta il vantaggio di fissarsi al suolo. Nonostante questo, l'isola Galita è considerata, dal punto di vista geografico e politico, «il territorio più settentrionale dell'Africa».

Purtroppo oggi la presenza italiana sull'isola è inesistente. Come anche quella degli altri europei. La nazionalizzazione delle terre europee del 12 maggio 1964 ha cambiato tutto. La maggior parte degli italiani di Galita è emigrata in Francia, nella città di Le Lavandou, nel dipartimento del Varo. Ma hanno conservato le loro tradizioni e la nostalgia galita-ponziana, anche mezzo secolo dopo.

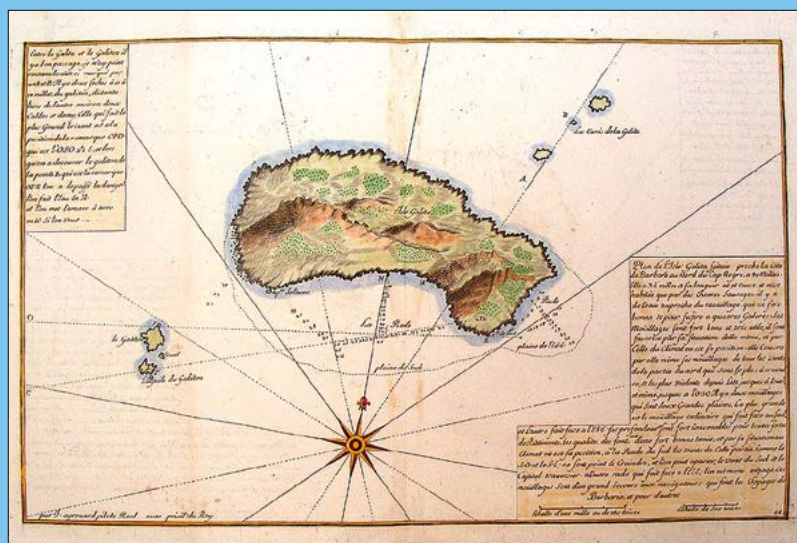
Galita este considerată, din punct de vedere geografic și politic, ca fiind „cel mai nordic teritoriu al Africii”.

Din păcate, astăzi, prezența italiană în insulă este inexistentă. Ca și cea a celorlalți europeni. Naționalizarea pământurilor europene din 12 mai 1964 a schimbat totul. Cea mai mare parte a italienilor din Galita a emigrat în Franța, în orașul Lavandou din provincia Var. Însă ei și-au păstrat tradițiile și nostalgiile galito-ponzane, chiar și după mai bine de jumătate de secol.

Iată cum descria în 2006 *La Gazette du Lavandou* „Întorcerea la Galita”, într-un text semnat de Gill Bernardi, primarul orașului francez mediteranean: „Familii Vitiello, D'Arco, Conte, Mazzella și Verderame și-au părăsit casele, grădinile de legume, comunitatea lor pașnică și retrasă acolo sus. Ce-a rămas? Momente de intensă emoție când mica trupă sare pe cheiul dărăpănat și urcă poteca în căldura înăbușitoare; când inimile bat la ficare pas, pe măsură ce apar primele case... După o oarecare ezitare, toată lumea localizează în maquis casa copilăriei, a unui bunic care odihnește pentru veșnicie în apropiere, a unui văr care nu a putut face călătoria... De la o casuță la alta, familiile se cheamă între ele cu voci strine. Redescoperă grottele săpate în stâncă, unde au mai rămas cuptoarele de pâine, chiuveta antică, hambarul pustiu și curva de vin, ascunsă în umbră și răcoare, din vremea când vița de vie popula terasele acum prăbușite. Insularitate. Momente magice în care cercul timpului se reînchide... Luăm discret o pietricică pentru a o păstra ca suvenir.”

Cu siguranță că n-aș fi auzit nicicând vorbindu-se despre acest loc magic, pierdut în inima Mediteranei, dacă n-aș fi făcut cunoștință, în luna mai, cu Pierre de la Galite. Eram într-un cabaret din Montmartre. Ne-am nimerit, din întâmplare, vecini de masă. Discutând cu Pierre, am aflat nenumărate anecdote și amintiri din copilăria sa, petrecută în insula Galita. Însă ceea ce m-a intrigat cel mai mult a fost numele său. Punându-i întrebarea, am aflat că părinții lui se numeau Alexandre Vittiello și Maria Caltagirone, iar că bunica sa, Celeste, n-a vrut să părăsească insula ei dragă până la moarte, la vârsta de 95 de ani. De aceea, Pierre a ales ca nume de scenă „de la Galite”, în amintirea locului unde s-a născut.

Ecco come, nel 2006, era descritto su *La Gazette du Lavandou* il «Ritorno a Galita», in un testo firmato da Gill Bernardi, il sindaco della città francese mediterranea: «Le famiglie Vitiello, D'Arco, Conte, Mazzella e Verderame hanno abbandonato le loro case, gli orti, la loro pacifica comunità isolata lassù. Che cos'è rimasto? Momenti d'intensa emozione quando il gruppetto salta sul molo fatiscente e risale il sentiero nel caldo soffocante; quando i cuori palpitano a ogni passo, man mano che appaiono le prime case... Dopo una certa esitazione, tutti identificano nella vegetazione la casa dell'infanzia, di un nonno che riposa per l'eternità nei dintorni, di un cugino che non ha avuto la possibilità di compiere il viaggio... Da una casetta all'altra, le famiglie si chiamano tra loro con voci fioche. Riscoprono le grotte scavate nella roccia, dove sono rimasti ancora i forni per il pane, il vecchio lavandino, il fienile deserto e la tinozza per il vino, nascosta all'ombra e al fresco, dal tempo in cui i vigneti popolavano le terrazze ora crollate. Insularità. Momenti magici in cui il cerchio del tempo si apre nuovamente... Raccogliamo con discrezione una pietrolina per conservarla come un souvenir».

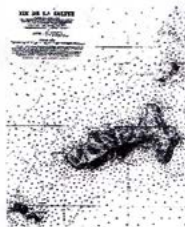

Di certo non avrei mai sentito parlare di questo posto magico, perso nel cuore del Mediterraneo, se a maggio non avessi conosciuto Pierre de la Galite. Eravamo in un cabaret di Montmartre. Siamo capitati per caso vicini di tavolo. Discutendo con Pierre, ho scoperto innumerevoli aneddoti e ricordi della sua infanzia, passata sull'isola di Galita. Però ciò che mi ha intrigato di più è stato il suo nome. Domandandogli dettagli, ho scoperto che i suoi genitori si chiamavano Alexandre Vittiello e Maria Caltagirone, e che sua nonna, Celeste, non volle abbandonare la sua cara isola fino alla morte, a 95 anni. Perciò Pierre ha scelto come nome d'arte «de la Galite», in memoria del luogo in cui è nato.

Nelle parole di un critico musicale che ha assistito a uno dei suoi spettacoli, Pierre è: «un

Ma grand'mère **Céleste** qui n'a jamais voulu quitter son île jusqu'à ses 95 ans

La carte marine

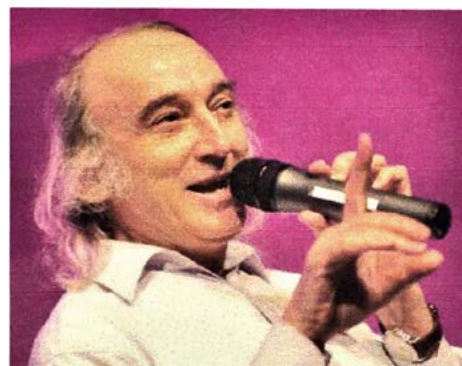
Mon père **Alexandre VITIELLO** construisant son bateau pour la pêche aux langoustes

Ma maman **Marie CALTAGIRONE**

A l'école je suis entre **Achille VITIELLO** et **Vincent MAZELLA**

Sur scène

Pierre este, după cum scria unul dintre criticii muzicali care au asistat la spectacolul său: „un artist, autor, compozitor și interpret desăvârșit, căruia îi datorăm aproximativ 250 de cântece, dintre care vreo cincizeci au fost înregistrate. Pierre de la Galite a îmbinat umorul, tandrețea și poezia prin cântece și poezii pe care le-a interpretat cu mare talent, uneori amestecând câte un strop de frivolitate, pentru a seduce un public în mare parte din Galita.”

Când i-am oferit un exemplar din revista *Siamo di nuovo insieme*, el mi-a spus: „Eu nu vorbesc italiana!” Un pic uimit, l-am întrebat: „Dar cum vorbeai cu bunica ta?” Pierre mi-a răspuns: „In «dialeto ponzese!»” („În dialectul «ponzan!»”) Drept care mi-a oferit un disc cu o tarantelă scrisă de el în acest dialect, ale cărei versuri se termină cu:

Cumpagno, Cumpagno, / iamungene scoggia scoggia, / iam à fa quatte padelle. / Iamungene scoggia scoggia, / uard u mar cumm e belle!

Camarade, camarade, / vino din stâncă-n stâncă, / să luăm patru padelle (scoici locale). / Vino din stâncă-n stâncă, / uite marea cât e de frumoasă!

Când, mai apoi, am căutat informații despre insula Ponza, am descoperit că: „Etimologia numelui, *Ponta* în antichitate, este aceeași ca pentru toate Insulele Pontine sau pentru numele grecesc al Mării Negre, cunoscută ca *Pont Euxin*: grecescul antic Πόντος – *Pòntos*, adică «mare deschisă». Astfel, am înțeles că ceea ce mă leagă de Pierre e mult mai vechi decât cele câteva zile de când ne cunoaștem. Datează din vremea antichității grecești!

artista, autore, compositore e un incredibile interprete, cui dobbiamo circa 250 canzoni, tra le quali solo una cinquantina è stata incisa. Pierre de la Galite ha unito l'umorismo alla tenerezza e alla poesia, attraverso canzoni e poesie che ha interpretato con grande talento, a volte mescolando al tutto anche qualche goccia di frivolezza, per sedurre un pubblico proveniente soprattutto da Galita”.

Quando gli ho offerto un'esemplare della rivista *Siamo di nuovo insieme*, mi ha detto: «Io non parlo italiano!» Un po' sorpreso, gli ho domandato: «Ma in che lingua parlavi con tua nonna?» e Pierre ha risposto «In dialetto ponzese!» Motivo per cui mi ha offerto un disco con una tarantella scritta da lui in questo dialetto, i cui versi si concludono con:

Cumpagno, Cumpagno, / iamungene scoggia scoggia, / iam à fa quatte padelle. / Iamungene scoggia scoggia, / uard u mar cumm e belle!

Compagno, compagno, / andiamo di scoglio in scoglio, / andiamo a raccogliere quattro patelle. Andiamo di scoglio in scoglio, / guarda il mare quanto è bello!

Più tardi, quando ho cercato informazioni sull'isola di Ponza, ho scoperto che: «L'etimologia del nome, *Ponta* nell'antichità, è la stessa per tutte le isole Ponziane o per il nome greco del Mar Nero, conosciuto come *Ponto Eusino*: dal greco antico, Πόντος – *Pòntos*, vale a dire «mare ospitale». In questo modo, ho compreso come le connessioni che mi legano a Pierre siano assai più antiche dei pochi giorni in cui ci siamo conosciuti. Risalgono all'epoca dell'antica Grecia!

Din nou la școală

Toamna vine, ca de obicei, cu un nou an școlar. Acesta a început în 11 septembrie 2023 și se va încheia pe 21 iunie 2024, având o durată de 36 de săptămâni. Anul școlar va fi structurat în continuare în cinci module, separate de vacanțe. În luna februarie, vacanța va fi mobilă, fiind stabilită la nivelul fiecărui inspectorat școlar județean.

Ne bucurăm să observăm că și acest an se anunță promițător pentru învățământul în limba maternă italiană, deoarece la testarea preșcolărilor pentru înscrierea în clasa 0 cu predare în limba maternă italiană, ce a avut loc în luna mai la Liceul Teoretic „Dante Alighieri”, s-au înregistrat un total de 96 de înscrieri, determinând necesitatea de a suplimenta clasele. RO.AS.IT. își manifestă bucuria pentru interesul constant ridicat față de învățământul în limba maternă și speră într-o implicare din ce în ce mai consistentă și constantă a elevilor și profesorilor în proiectele asociației dedicate promovării limbii și culturii italiene.

În acest sens, semnalăm **prelungirea perioadei de desfășurare a concursului „IO PARLO ITALIANO / EU VORBESC ITALIANA” până în data de 20 noiembrie 2023**, având în vedere greva profesorilor și perioada de vacanță. Vă încurajăm așadar să ne trimiteți eseurile voastre în limba italiană la adresa ioparlo@roasit.ro până la data menționată. „IO PARLO ITALIANO / EU VORBESC ITALIANA” se adresează elevilor din unitățile de învățământ gimnazial (începând cu clasa a VII-a) și liceal din toate județele țării și din sectoarele municipiului București, care se regăsesc într-una dintre aceste categorii: sunt elevi vorbitori nativi de limbă italiană; sunt elevi care studiază limba italiană ca limbă maternă; sunt elevi cu origini italiene care cunosc limba italiană chiar dacă nu o studiază instituțional; sunt elevi care provin din familii mixte (unul dintre părinți este italian) și cunosc limba italiană chiar dacă nu o studiază instituțional. Regulamentul complet al concursului se găsește pe site-ul www.roasit.ro.

Cu ocazia începutului unui nou an școlar, Asociația Italianilor din România – RO.AS.IT. le transmite elevilor mult succes în activitățile școlare și profesorilor multă putere de muncă.

L'autunno arriva, come sempre, con un nuovo anno scolastico. Quest'ultimo è iniziato l'11 settembre 2023 e si concluderà il 21 giugno 2024, con una durata di 36 settimane. L'anno scolastico continuerà a essere strutturato in cinque moduli, separati dalle vacanze. Nel mese di febbraio, le vacanze saranno mobili, poiché stabilite dall'ispettorato scolastico di ciascuna provincia.

Siamo lieti di osservare che anche quest'anno si annuncia promettente per l'istruzione in lingua materna italiana, perché nei test d'ingresso prescolari per l'iscrizione alla classe 0 con insegnamento in lingua materna italiana, tenutisi nel mese di maggio presso il Liceo Teorico “Dante Alighieri”, sono state registrate 96 iscrizioni in totale, numero che determina la necessità di integrare le classi. La RO.AS.IT. manifesta soddisfazione per l'interesse sempre crescente verso l'insegnamento in lingua materna e spera nell'implicazione sempre più consistente e costante di alunni e docenti nei progetti dell'associazione, dedicati alla promozione della lingua e della cultura italiana.

In questo senso, segnaliamo **l'estensione del periodo di svolgimento del concorso “IO PARLO ITALIANO / EU VORBESC ITALIANA” fino al 20 novembre 2023**, considerando anche lo sciopero dei docenti e il periodo di vacanza. Vi incoraggiamo perciò a inviarci i vostri saggi in lingua italiana all'indirizzo ioparlo@roasit.ro fino alla data menzionata. “IO PARLO ITALIANO / EU VORBESC ITALIANA” si rivolge agli alunni delle unità d'istruzione secondaria (a partire dalla VII classe) e liceale di tutte le provincie del paese e dei settori del comune di Bucarest, che appartengano a una di queste categorie: alunni di madrelingua italiana; alunni che studino la lingua italiana come lingua materna; alunni di origine italiana che conoscano l'italiano pur non studiandolo a livello istituzionale; alunni provenienti da famiglie miste (uno dei genitori è italiano) e che conoscano la lingua italiana, pur non studiandola a livello istituzionale. Il regolamento completo del concorso si trova sul sito www.roasit.ro.

Per l'inizio del nuovo anno scolastico, l'Associazione degli Italiani di Romania – RO.AS.IT. augura agli alunni successo nelle attività scolastiche e ai professori l'energia per svolgere al meglio il loro lavoro.

Di nuovo a scuola

PAGINA SCOLARI

de
Olivia Simion

traduzione
Clara Mitola

IULIE-SEPTEMBRIE

di

Antonio Rizzo

antonio.rizzo08@gmail.com

traducere

Olivia Simion

AHINOI, DOVE VA LA CULTURA SCOLASTICA?

In Italia, come ogni anno, all'inizio di luglio si è consumato il rito degli Esami di maturità, altrove noti come «esami di laurea». E come ogni anno, come avviene ormai da anni, si è certificato il progressivo degrado del livello culturale delle giovani menti sulle quali dovrebbe poggiare il radioso futuro di una Nazione.

Purtroppo, e a nostro disdoro, sono i giornali a collezionare e divulgare gli «strafalcioni d'annata», ossia quegli errori grossolani e indecenti che dovrebbero far piangere, piuttosto che ridere a volte divertiti. La cartina di tornasole del degrado è – oltre la cultura generale, ma di questo nessuno si stupisce più, in una società dove la cultura passa ormai attraverso il telefonino – la cartina di tornasole, dicevo, è la Storia, la tanto bistrattata Storia, ridotta ormai a una disciplina ancillare, quando invece dovrebbe essere l'asse portante di una coscienza culturale nazionale.

Comunque, e per pietà di Patria, ecco alcuni di questi strafalcioni riportati dai quotidiani nazionali, che a loro volta li desumono dalle ricerche del sito Skuola.net.

La strategia della «guerra lampo» (Blitzkrieg)? Per uno studente è stata molto utilizzata durante la Prima Guerra Mondiale, quando invece ha fatto la sua comparsa solo nel secondo conflitto mondiale. Un altro maturando ha collocato le bombe atomiche su Hiroshima e Nagasaki dopo la fine della Seconda Guerra Mondiale, quando invece furono uno dei fattori decisivi per lo stop alle ostilità. Altro strafalcione è quello di un candidato che ha legato il «New Deal» americano a Winston Churchill (che però era premier britannico) anziché a Roosevelt. Il revisionismo storico, però, ha toccato il suo apice durante il colloquio di quello

VAI DE NOI, ÎNCOTRO SE ÎNDREAPTĂ CULTURA ȘCOLARĂ?

În Italia, ca în fiecare an, la începutul lunii iulie s-a desfășurat ritualul examenelor de maturitate, cunoscute în alte locuri sub denumirea de „examene de bacalaureat”. Și, ca în fiecare an, așa cum se întâmplă deja de câțiva ani, s-a certificat degradarea progresivă a nivelului cultural al minților tinere pe care ar trebui să se sprijine viitorul strălucitor al unei Națiuni.

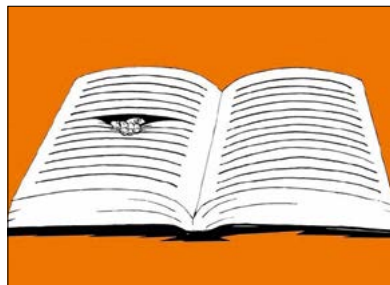
Din păcate, și spre rușinea noastră, ziarele sunt cele care adună și difuzează „perlele epocale”, adică acele erori grosolane și indecente care ar trebui să ne facă să plângem, mai degrabă decât să râdem uneori distrați. Proba indisputabilă a degradării este – pe lângă cul-

tura generală, dar nimeni nu mai este surprins de asta într-o societate în care cultura trece acum prin telefonul mobil – proba indisputabilă, spuneam, este Istoria, Istoria mult calomniată, redusă acum la o disciplină auxiliară, când, în schimb, ar trebui să fie coloana vertebrală a unei conștiințe culturale naționale.

Totuși, și din milă pentru Patrie, iată câteva dintre aceste gafe semnalate de ziarele naționale, care la rândul lor le obțin din căutări pe site-ul Skuola.net.

Strategia „războiului fulger” (Blitzkrieg)? Conform unui elev, a fost folosită foarte mult

în timpul Primului Război Mondial, când, de fapt, și-a făcut apariția doar în al doilea conflict mondial. Un alt examinat a plasat bombele atomice de la Hiroshima și Nagasaki după sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial, când, de fapt, acestea au fost unul dintre factorii decisivi în stoparea ostilităților. O altă gafă este cea a unui candidat care a legat programul „New Deal” american de Winston Churchill (care, de fapt, era premierul britanic) în loc de Roosevelt. Revizionismul istoric, însă, a atins

Illustrazioni di Dorian Solinas.

Fonte: *Corriere della Sera* / corriere.it

Ilustrații de Dorian Solinas.

Sursa: *Corriere della Sera* / corriere.it

Tra
par
enti
esi

Foto: Associazione Pellizza da Volpedo / commons.wikimedia.org

Pellizza da Volpedo,
Il Quarto Stato

Pellizza da Volpedo,
Starea a Patra

studente che ha sostenuto la tesi secondo cui i fasci di combattimento promossi da Mussolini avevano in sé ideali «di sinistra». O quando si è detto che, durante il Nazismo, gli ebrei venivano rinchiusi nei campi di «concentrazione» (e non di concentramento). Mi domando: come si può comprendere lo stato conflittuale fra nazioni al giorno d'oggi, e la complessità del mondo in cui viviamo, se non si posseggono le nozioni minime sulle due guerre che hanno devastato il XX secolo? Ma andiamo avanti.

L'autore della *Divina Commedia*? Fu Giuseppe Garibaldi (che invece è il nostro Eroe iconico dell'Unità d'Italia). Un'opera teatrale di primo piano di Luigi Pirandello? «Uno, Nessuno, Duecentocinquanta». Evidentemente, all'entusiasta candidato alla maturità *Uno, Nessuno, Centomila* devono essere sembrati troppo pochi. La poesia *X Agosto* di Pascoli viene interpretata in «Per Agosto», secondo il neo-alfabeto (mi sembra logico!) delle chat telefoniche. Lo stesso sito rileva che: 6 maturandi su 10 sono stati «crivellati» dalle commissioni di quesiti puramente nozionistici, e perciò vuoti di contenuto, dopo che il candidato aveva comunque superato il discorso multidisciplinare iniziale sviluppato sulla base di uno spunto proposto dai docenti.

Naturale che fosse un po' confuso (e siamo in ambito umanistico e artistico) il ragazzo che ha detto che *La persistenza della memoria* (quadro di Salvador Dalí) è un'opera di Marcel Proust (quindi letteraria). Qualcosa di simile è avvenuto in un'altra scuola, dove un maturando pare abbia detto che Giovanni Pascoli era un pittore, collocandolo addirittura con precisione

apogeul în timpul interviului celui elev care a susținut teza conform căreia mișcarea fascistă condusă de Mussolini avea în ea idealuri „de stânga”. Sau când s-a spus că, în timpul nazismului, evreii erau închiși în lagăre de „concentrație” (și nu lagăre de concentrare). Mă întreb: cum se poate înțelege starea conflictuală dintre națiuni în prezent și complexitatea lumii în care trăim, dacă nu se dețin cunoștințele minime despre cele două războaie care au devastat secolul al XX-lea? Dar să mergem mai departe.

Autorul *Divinei Comedii*? A fost Giuseppe Garibaldi (care este în schimb eroul nostru iconic al unificării Italiei). O piesă de teatru de prim plan a lui Luigi Pirandello? „Unul, Niciunul, Două sute cincizeci de mii”. Evident, candidatului entuziast la bacalaureat *Unul, Niciunul, O sută de mii* trebuie să-i fi părut prea puțin. Poezia lui Pascoli *X August* devine „Pentru August”, după nealfabetul (mi se pare logic!) conversațiilor telefonice. Același site notează că: 6 din 10 elevi de liceu au fost „ciuruiți” de comisii cu întrebări de pură noțiune, și deci goale de conținut, după ce candidatul trecuse în orice caz discursul multidisciplinar inițial dezvoltat pe baza unei idei propuse de profesori.

Era natural să fie un pic confuz (și suntem în domeniul umanist și artistic) băiatul care a spus că *Persistența memoriei* (pictura de Salvador Dalí) este o operă a lui Marcel Proust (deci literară). Ceva asemănător s-a întâmplat într-o altă școală, unde un elev pare să fi spus că Giovanni Pascoli a fost pictor, plasându-l chiar cu precizie chirurgicală în mișcarea de avangardă. O fată mărturisește că a spus că

chirurgica nel movimento avanguardista. Una ragazza confessa di aver detto che Giacomo Leopardi è stato un poeta del '900 (quando invece ha visto a malapena la prima parte dell'800). Un'altra ha inquadrato il famosissimo quadro *Il Quarto Stato* di Giuseppe Pellizza Da Volpedo nel filone «realista» (peccato sia un'opera chiave della corrente «divisionista»). In questa categoria può essere fatto rientrare pure quel maturando che ha ricondotto il concetto di «superuomo» di D'Annunzio alla lezione di Sigmund Freud e non, come invece è, a quella di Nietzsche.

Anche i commissari hanno avuto degli scivoloni. La «trance agonistica» dei docenti ha tratto in inganno pure quel professore che, preso dall'entusiasmo, ha chiesto al candidato: «Quanti figli aveva Gustav Klimt?» oppure un altro che si è lasciato andare a un fuoco di fila di quesiti un tantino fuori contesto: «Che differenza c'è tra Tokyo e Kyoto?», «Qual è il fuso orario del Giappone?», «Quale fiume attraversa Las Vegas?» (per la cronaca, Las Vegas non è attraversata da nessun fiume).

Senza dimenticare, infine, momenti di imbarazzo e figuracce. Più di un insegnante, mentre lo studente tentava di rispondere nel migliore dei modi, è stato beccato a giocare al cellulare. E persino chi, rischiando di far crollare in un attimo il castello costruito in anni e anni di scuola, si è lasciato andare a un infelice: «Mi hanno imparato», invece del correttissimo «Mi hanno insegnato».

Ecco, mi chiedo: dove va la Cultura scolastica italiana? Dove va la nostra scuola? Per ritornare alla Storia, la casistica dimostra che le giovani generazioni non posseggono la «griglia» minima della stessa evoluzione dei fatti che tessono la Storia; ignorano le coordinate interpretative del tempo che vivono ma anche del tempo che hanno vissuto – neanche tanto indietro – i loro padri e i loro nonni. La Cultura? Una bicicletta dalle ruote quadrate, che non farà molta strada... Ahinoi.

Giacomo Leopardi a fost un poet al secolului al XX-lea (când, în schimb, abia a văzut prima parte a secolului al XIX-lea). Un altul a încadrat celebrul tablou *Il Quarto Stato* (*Starea a Patra*) de Giuseppe Pellizza Da Volpedo în curentul „realist” (păcat că este o lucrare cheie a curentului „divizionist”). În această categorie poate fi inclus și candidatul care lega conceptul lui D'Annunzio de „supraom” de Sigmund Freud și nu, așa cum este în realitate, de Nietzsche.

Chiar și profesorii din comisii au avut unele derapaje. „Transa competitivă” a profesorilor l-a cuprins și pe acel profesor care, plin de entuziasm, l-a întrebat pe candidat: „Câți copii a avut Gustav Klimt?” sau altul care s-a lăsat dus de valul unor întrebări ușor ieșite din context: „Care este diferența dintre Tokyo și Kyoto?”, „Care este fusul orar al Japoniei?”, „Ce râu traversează Las Vegas?” (a se consemna, Las Vegas nu este traversat de niciun râu).

Fără a uita, în sfârșit, momentele jenante și stupide. Mai mult de un profesor, în timp ce elevul încerca să răspundă în cel mai bun mod, a fost surprins jucându-se pe telefonul mobil. Și chiar și cei care, riscând să prăbușească într-o clipă castelul construit de-a lungul anilor și anilor de școală, au lăsat să le scape un nefeicit: „Mi hanno imparato”, în loc de varianta corectă „Mi hanno insegnato” [N.T.: În limba italiană verbul a învăța este diferit în funcție de context: a învăța ceva este *imparare*; a învăța pe cineva ceva este *insegnare*].

Iată, mă întreb: încotro se îndreaptă Cultura școlară italiană? Unde merge școala noastră? Pentru a reveni la Istorie, studiile de caz arată că generațiile tinere nu posedă „grila” minimă a însăși evoluției faptelor care țes istoria; ignoră coordonatele interpretative ale timpului în care trăiesc, dar și ale timpului – nici măcar atât de îndepărtat – în care au trăit părinții și bunicii lor. Cultura? O bicicletă cu roți pătrate, care nu va ajunge departe... Vai de noi!

Într
e pa
ran
teze

foto: Luigi Catalani / commons.wikimedia.org

Satriano di Lucania, il borgo dei murales

Poco distante dalla città di Potenza, nella regione Basilicata, l'antico borgo di Satriano di Lucania si svela al visitatore come un luogo singolare, quasi fiabesco, in cui l'arte s'intreccia ininterrottamente alla vita quotidiana dei suoi abitanti. A 653 metri sul livello del mare, il centro storico di Satriano di Lucania si trova all'interno del Parco Nazionale dell'Appennino Lucano e più esattamente sulle pendici di tre rocce: il Castello, il Priesco e la Madonna della Rocca. Ed è presumibilmente questa posizione geografica ad aver plasmato il suo antico nome latino, *Pietrafixa* ossia "pietra spaccata", italianizzato poi in Pietrafesa e cambiato in Satriano di Lucania nel 1887, per rinforzare i legami storici con l'antica città lucana omonima, le cui vestigia si trovano poco distante dall'odierno borgo.

Ciò che però rende Satriano di Lucania un posto unico è un'inaspettata peculiarità "artistica": la presenza di oltre 500 murales (integrati ogni anno con nuovi lavori) a decorare le facciate delle case, i muretti e le strade cittadine.

Nominata Capitale dei Murales del Mezzogiorno già dal 1983, la storia che ha reso unica la cittadina di Satriano di Lucania ha tuttavia un inizio drammatico, datato 23 novembre 1980, quando l'Italia meridionale fu scossa dal famoso terremoto dell'Irpinia (280 000 sfollati e circa 3 000 morti). All'indomani del sisma però, durante la ricostruzione delle zone colpite, a fare

Nu departe de orașul Potenza, în regiunea Basilicata, orașelul antic Satriano di Lucania se dezvăluie vizitatorului ca un loc unic, aproape de basm, în care arta se împletește continuu cu viața de zi cu zi a locuitorilor săi. La 653 de metri deasupra nivelului mării, centrul istoric al orașului Satriano di Lucania este situat în Parcul Național al Apeninilor Lucani și mai exact pe versanții a trei stânci: Castello, Priesco și Madonna della Rocca. Și probabil că această poziție geografică i-a modelat vechiul nume latin, *Pietrafixa* sau

foto: Varguandata / commons.wikimedia.org

la differenza per Satriano fu la decisione dell'allora sindaco, Vincenzo Giuliano, di risanare il centro storico del borgo anche attraverso l'arte.

Il primo murale, che avrebbe inaugurato una tradizione esistente oramai da quarant'anni, fu realizzato nientemeno che dal pittore romeno Constantin Udroi, dissidente anticomunista residente in Italia dal 1971, dov'era considerato uno dei massimi esponenti dell'espressionismo bizantino. A quella prima opera di Udroi, un Cristo seminatore immerso nei paesaggi lucani, ne seguì un'altra realizzata sulla fontana centrale del borgo e che illustrava la vita e la storia di Satriano di Lucania, inaugurando così un'altra tradizione. È molto interessante infatti notare come tutti i murales sparpagliati per la città vecchia raccontino tradizioni, leggende e diversi momenti importanti della sua storia, come nel caso del Rione Santa Maria, noto anche con il nome di Madonna della Rocca, dove sorge appunto la Chiesa della Natività di Maria Santissima.

I murales del quartiere raccontano la storia della chiesa, costruita nel XVIII secolo su una roccia, nel punto in cui il fiume Melandro si avvicina al borgo antico di Satriano. Nel 1814, l'attività erosiva del fiume determinò il crollo di una parte della roccia, che precipitando portò con sé anche parte della chiesa. Il successivo ritrovamento della statua della Madonna, rimasta intatta sotto le macerie, fu considerato un miracolo, celebrato l'8 settembre di ogni anno nella chiesa a lei dedicata, in seguito ricostruita

foto: Vanguardista / commons.wikimedia.org

„piatră despicată”, apoi italianizat în Pietrafesa și schimbat în Satriano di Lucania în 1887, pentru a consolida legăturile istorice cu vechiul oraș lucan cu același nume, ale căror vestigii se găsesc nu departe de orașelul de astăzi.

Totuși, ceea ce face din Satriano di Lucania un loc unic este o particularitate „artistică” neașteptată: prezența a peste 500 de picturi murale (la care se adaugă în fiecare an lucrări noi) care decorează fațadele caselor, zidurile și străzile orașului.

Nominalizată **Capitală a Muralelor din Sud** încă din 1983, povestea care a conferit caracterul unic citadelei Satriano di Lucania are totuși un început dramatic, datat 23 noiembrie 1980, când sudul Italiei a fost zgduit de celebrul cutremur

foto: Vanguardista / commons.wikimedia.org

e ampliata proprio per custodire la statua della Madonna Miracolosa. Dal punto di vista architettonico, inoltre, la Chiesa della Natività di Maria Santissima è costruita come fosse un tutt'uno con la roccia su cui sorge e dalla quale svetta l'antico campanile e la sua campana, anch'essa miracolosa. Com'è illustrato dai murales circostanti, infatti, la campana avrebbe il potere di scacciare il maltempo e ancora oggi, quando piove o il cielo si copre di nuvole, i contadini si recano al campanile a far suonare la campana perché il sole torni a splendere.

Un'altra leggenda locale è legata al nome della ricca famiglia degli Abbamonte e al loro palazzo, costruito nel XVII secolo nella piazza che ne porta il nome. Oggi Piazza Abbamonte ospita il Museo Archeologico e della Civiltà Contadina ed è uno dei luoghi più belli e colorati della città, grazie agli splendidi murales che raccontano la leggenda del "Moccio degli Abbamonte". Si narra che, non potendo avere figli che garantissero la loro discendenza, gli Abbamonte decisero di plasmare un "Moccio", creatura immortale di farina e sangue impastati insieme, e simile a un bambino. Il Moccio però si dimostrò ben presto maligno e incontrollabile, così i genitori decisero di murarlo vivo in una delle stanze del loro Palazzo ma nessuno scopri mai di quale stanza si trattasse.

Cittadina popolata da circa 2000 anime, Satriano di Lucania, insomma, è un luogo ricco di tradizioni e arte, leggende e piccoli gioielli architettonici, e non ci resta che visitarlo per apprezzarne l'antica bellezza.

foto: Gianfranco Vilato / commons.wikimedia.org

Irpinia (280 000 de persoane strămutate și aproximativ 3 000 de morți). Totuși, în urma cutremurului, în timpul reconstrucției zonelor afectate, ceea ce a făcut diferența pentru Satriano a fost decizia primarului de atunci, Vincenzo Giuliano, de a reabilita centrul istoric al localității și prin artă.

Prima pictură murală, care ar fi inaugurat o tradiție ce are acum patruzeci de ani, a fost realizată de nimeni altul decât pictorul român Constantin Udroi, un disident anticomunist stabilit în Italia din 1971, unde era considerat unul dintre cei mai mari exponenți ai expresionismului bizantin. Acea primă lucrare a lui Udroi, un Hristos Semănător integrat în peisajele lucane, a fost urmată de o alta realizată pe fântâna centrală a localității și care ilustra viața și istoria din Satriano di Lucania, inaugurând astfel o nouă tradiție. Într-adevăr, este foarte interesant de observat modul în care toate picturile murale răspândite în orașul vechi povestesc despre tradiții, legende și diverse momente importante din istoria sa, ca în cazul cartierului Santa Maria, cunoscut și sub numele de Madonna della Rocca, unde se află Biserica Nașterea Sfintei Maria.

Picturile murale din cartier spun povestea bisericii, construită în secolul al XVIII-lea pe o stâncă, în punctul în care râul Melandro se apropie de orașelul antic Satriano. În 1814, activitatea erozivă a râului a provocat prăbușirea unei porțiuni din stâncă, ce, în cădere, a luat cu ea și o parte din biserică. Descoperirea ulterioară a statuii Madonei, care a rămas intactă sub dărâmturi, a fost considerată un miracol, celebrat la data de 8 septembrie a fiecărui an în biserică închinată acesteia, care ulterior a fost reconstruită și mărită pentru a adăposti statuia Fecioarei Miraculoase. Mai mult, din punct de vedere arhitectural, Biserica Nașterea Sfintei Marii este construită în așa manieră încât pare una cu stâncă pe care răsare și din care se înalță și străvechea clopotniță și clopotul său, și acela miraculos. Într-adevăr, așa cum ilustrează picturile murale din jur, clopotul ar avea puterea de a alunga vremea rea și chiar și astăzi, când plouă sau cerul este acoperit de nori, localnicii merg la clopotniță pentru a bate clopotul, astfel încât soarele să strălucească din nou.

O altă legendă locală este legată de numele bogatei familii Abbamonte și de palatul acesteia, construit în secolul al XVII-lea în piața care le poartă numele. Astăzi Piazza Abbamonte găzduiește Muzeul de Arheologie și Civilizație Rurală și este unul dintre cele mai frumoase și mai colorate locuri din oraș, datorită picturilor murale splendide care povestesc legenda lui *Moccio* din familia Abbamonte. Se spune că, neputând să aibă copii care să le garanteze descendența, familia Abbamonte a decis să modeleze un „Moccio”, o creatură nemuritoare din făină și sânge frământate împreună și asemănătoare unui copil.

ITINERAR TURISTIC

pagine realizate de
pagini realizate de
Clara Mitola

traducere
Olivia Simion

IULIE-SEPTEMBRIE

foto: Luigi Catalani / commons.wikimedia.org

Cu toate acestea, *Moccio* s-a dovedit în curând a fi malefic și incontrollabil, așa că părinții au decis să-l zidească de viu într-una dintre camerele palatului lor, dar nimeni nu a aflat vreodată despre ce cameră este vorba.

Orășelul populat de aproximativ 2000 de suflete, Satriano di Lucania, pe scurt, este un loc bogat în tradiții și artă, legende și mici bijuterii arhitecturale și nu ne rămâne decât să îl vizităm pentru a-i aprecia frumusețea străveche.

REȚETE

Coniglio ripieno alla satrianese

Iepure umplut în stil satrian

Il coniglio alla satrianese è una delle ricette più antiche della tradizione culinaria di Satriano di Lucania e, forse anche per questo, è una pietanza molto nutriente e relativamente semplice da preparare.

Preparazione: In un recipiente sbattere le uova e aggiungere formaggio, prezzemolo e soppresata. Amalgamare fino a ottenere un composto omogeneo. Farcire il coniglio mediante un piccolo taglio praticato sul ventre e, una volta riempito a sufficienza, suturare l'incisione con dello spago da cucina. Cospargere poi tutta la superficie dell'animale con dello strutto. Sistemarlo in una teglia e infornare a 160° per almeno tre ore.

Nel frattempo, preparare del sugo di pomodoro.

Dopo aver sfornato il coniglio, eliminare lo spago di sutura, tagliarlo in 8 parti e lasciarlo cuocere nella salsa per circa mezz'ora.

Ingredienti · Ingrediente:

- > un coniglio intero, ripulito degli organi interni · un iepure întreg, curătat de organele interne
- > 5 oua · 5 ouă
- > 300 grami de formaggio vaccino (formaggio di vacca stagionato) · 300 de grame de brânză de vaci maturată
- > prezzemolo q.b. · pătrunjel după gust
- > 1/2 soppresata a pezzetti (facoltativa) · jumătate de salam soppresata tăiat în bucățele mici (opțional)

foto: alibradanuit

Dosi · Portii	8
Difficultă · Dificultate	bassa · redusă
Preparazione · Preparare	25 min
Cottura · Gătire	210 min

Iepurele în stil satrian este una dintre cele mai vechi rețete ale tradiției culinare din Satriano di Lucania și, poate și din acest motiv, este un preparat foarte hrănitor și relativ simplu de gătit.

Preparare: Bateți ouăle într-un castron și adăugați brânza, pătrunjelul și salamul soppresata. Se amestecă până se omogenizează. Umpleți iepurele folosind o mică incizie făcută pe burtă și, odată umplut suficient, suturați incizia cu sfoară de bucătărie. Apoi stropiți întreaga suprafață a animalului cu untură. Puneți-l într-o tavă de copt și coaceți la 160° timp de cel puțin trei ore.

Între timp, pregătiți niște sos de roșii.

După ce scoateți iepurele din cuptor, scoateți firul de sutură, tăiați-l în 8 părți și lăsați-l la fiert în sos aproximativ o jumătate de oră.

ASOCIAȚIA ITALIENILOR DIN ROMÂNIA - RO.AS.IT. · STR. ION LUCA CARAGIALE NR. 24, 020045 BUCUREȘTI

TEL.: +4 0372 772 459; FAX: +4 021 313 3064

WWW.ROASIT.RO